

Knjiža 8.

Življenje in svet

Štev. 2.

Ljubljana 11. julija 1930.

Leto 4.

E. Justin: »Novi model« (lesorez)

Pojavi razkroja v sodobnih imperijih

(Iz razgovora našega londonskega sodelavca s H. G. Wellsom)

Zelo žalostno sliko je razvijal angleški romanopisec H. G. Wells, ki sem ga obiskal v njegovem stanovanju v St. Ermins Courtu. O čemerkoli sva govorila, kate-rekoli dežele sva se dotaknila, povsod je našel veliki pisatelj ene in iste mračne

ga dela mlajšega, kakor je v resnici. Po-tem sva načela v razgovoru vprašanja vojne, povojne dobe, pojavilo se je Briandovo ime in že naju je zajel problem sodobnega svetovnopoličnega položaja.

»Briandov načrt ima globok vzgojeslo-ven, pedagoški pomen,« je dejal Wells, »francoski minister je vendarle dal narodom novo idejo. Praktičnega učinka pa ta ideja najbrže ne bo imela.«

Pripomnil sem, da je Radek v »Pravdi« pisal o Briandu: »Vseevropa pomeni v Briandovem jeziku Pan-Versailles,« na-kar je Wells z nasmehom odvrnil: »Kako jaderno, da lahko med seboj zbijamo tako duhovite šale!«

»In Anglija? Kaj lahko nudi Anglija namestu Briandovega načrta?«

»Trenutno ničesar!« je dejal Wells. »Anglija se suče brez načrtov po poli-tičnem morju. V desetletjih po burski vojni je razodevala njena politika jasno ten-denco: novi imperializem. Stranka, ki je sedaj na vladi, delavska stranka, pa ne zasleduje mednarodne politike v tem po-menu besede, čemur se vobče ni čuditi, ker je sestavljena iz raznih elementov: prepričani imperialisti Thomasovega ko-va, staromodni liberalci, kakor Snowden in par mednarodno mislečih mož.«

»Recimo Maxton?« sem vprašal z na-smehom.

»Maxton je bolj ruskega kakor medna-rodnega mišljenja. Končno so tudi težave, ki se danes pojavljajo in ki jih moramo premagati, silno velike. Angleži so bili v 19. stoletju izvoljeni otroci sreče. Danes niso več, a še ne vedo tega. Naša največja nesreča je pretres finančnega sistema sveta in žalostna okolnost, da sodobno človeštvo ne razpolaga z znan-stvenim, na realnosti slonečim gospodar-skim znanjem, ki bi mu pomagalo najti izhod iz tega kaosa. Finančna znanost, narodno gospodarstvo je velikanska zme-da nejasnosti, spekulacije in imaginarnih vrednot. Nič realitet, nobenih iz natanč-nega opazovanja bioloških zakonov živ-ljenja izhajajočih realitet. Ko sem pisal »Outline of History«, se je v meni pola-goma zasidralo prepričanje, ki se je po-zneje izkristaliziralo v jasnih mislih, da

H. G. Wells

pojave: brezciljnost, preobljudenost in bodočnost, ki jo zastirajo temni oblaki.

Jasno sonce je napolnjevalo sobo, okna so bila široko odprta, v globini se je svetlikalo zeleno listje. Mogočno je pljuskalo londonsko velikomestno življe-nje v sobo. Povsod veselje do življenja, pogum in moč, samo midva sva stala v začaranem risu, odkoder se je odpiral na svet pogled, ki naju ni mogel navdati z navdušenjem.

Cestital sem Wellsu, ki mu je danes šestdeset let, k njegovemu zdravju, ki

namreč velika rimska država ni propadla samo zaradi napadov barbarov, ampak v nemali meri tudi zaradi notranjih finančnih težav, ki so zadolžile vse družabne plasti. Ta razkroj so podpirali davki, dokler se ni slednjič pod finančnimi bremenami zrušilo vse ogrodje imperializma. Mučno je opazovati, kako se polagoma pojavljajo isti znaki razkroja v velikih svetovnih imperijah naše dobe. Celo v največji državni tvorbi sveta, ki se je presemetljivo hitro povzpela na višek moči, v Zedinjenih državah!

Ko je lani prišlo v Ameriki do velikega poloma na borzah, so zatrjevali, da gre samo za tako zvani »slump«. Danes vidimo, da je imela velika kriza svoj izvor baš v toli opevani ameriški blaginji. Široke plasti ljudstva so zaradi sistema odplačevanja zašle v uničujoče dolgove in v Zedinjenih državah je zavladala silna brezposelnost. Število brezposelnih narašča še vedno v tem povečevanem raju blagostanja. Cene sirovin, živlenskih potrebščin in industrijskih izdelkov padajo od dne do dne, ljudje upajo zaman, da bi se razmere obrnile na bolje. Tudi če nastopi trenutno izboljšanje, pretresajo svet vedno nove krize. Približno isto sliko vidimo povsod po svetu.

Glede Francije se zdi, da je položaj ugodnejši, poglavitno zaradi tega, ker je živlenski standard francoskega prebivalstva nizek. Toda to je le vnanji videz, ki varja v marsikaterem pogledu. Francoski kmet se mora boriti z velikimi težavami ter ima jedva priložnost, da proda svoje vino, sadje in zelenjavo. Kolikrat sem videl, da je moj sosed v južni Franciji, kjer stoji v bližini Grassea moja hiša, prinesel zelenjavo domov, ker je ni mogel prodati na trgu.

»In sovjetska Rusija? Kaj se po vašem naziranju razvija tam?« sem vprašal.

»To so obžalovanja vredni ljudje!« je odvrnil Wells s sočutno kretnjo. Med dvema ekstremoma nihajo sem in tja — med filozofijo 18. stoletja in med moderno tehniko 20. stoletja. Sovjetska Rusija — Rousseau in Fordov avtomobil! Ali je vobče mogoče v deželi, ki ima za seboj celo vrsto napol dobrih letin, uničujoče suše in katastrofalne žetve, uganjati na podlagi moderne tehnike zgrajeno in temu odgovarjajoče poljedelstvo? Milijoni ljudi beračijo, nešteti tisoči pa stradajo. Zgodovina Rusije je nepretrgan neskončni beg pred šibo lakote.

Omenil sem nevarnost hitrega naraščanja prebivalstva v Rusiji. Čeprav so za-

konsko moralo sistematično izpodkopali in vzeli spolnemu življenju vso moralo, se v Rusiji poraja na milijone otrok. Rusija ima letno tri milijone več duš. Naraščanje prebivalstva je povprečno mnogo večje kakor v vsej ostali Evropi.

»Isti primer vidimo tudi v Indiji,« je dejal Wells. »Velikanski prebitek prebivalstva, majhna intelektualna manjšina, katere akcijski program ni nič drugega kakor slaba imitacija evropskega nacionalizma. Nikjer voditeljev, nikjer ostro začrtane smernice, nobene znanstveno utemeljene gospodarske politike.

Tako zvana klasična narodna ekonomija 19. stoletja je docela izgubila svoj pomen in svojo veljavo. V luči moderne analitične psihologije se nam vidijo te samovoljne dedukcije, sholastične ostroumnosti in filozofska dlakocepstva popolnoma srednjeveška. Polagoma pa se prikazuje zarja tudi v tej napol praviljčni znanosti gospodarskega življenja. Američani so se vrgli z ognjevito marljivostjo na študij ekonomskih zakonov živali in rastlin. Ta nova biološko-psihološka panoga gospodarske znanosti se imenuje »ekologija«. Kadar se s to novo metodo posreči raziskati in najti notranje duševne in biološke zakone gospodarskega delovanja človeških plemen, potem nam bo zopet dana možnost, da bomo ustvarjali življenje človeštva z jasnim pogledom in sigurno sodbo.«

Za nervozno deco

Ne kave ne čaja, pa bodi si še tako lahka. Nobenega vina, ne premočne hrane za otroke, ki jih pomlad vznemirja. Pač pa čim daljše spanje. Otroci, ki se dosti gibljejo brez urejene igre in ki dobesedno ne strpé na enem mestu, često pogrešajo spanja in nič ni bolj napak kakor misel, da jih bo utrujenost pomirila! In potlej čistega zraka ... in svobodnih iger. Ako je otrok sedel 4—5 ur v šoli, mora pogosto doma še naloge delati. Kolikrat bi bil rad dejal: »Pustite me na miru!« Zato mu privoščite mir vsaj doma. Postavite ga kam, kjer ne more nič razbiti ali pomazati ter ga prepustite samemu sebi. Naj teka prosto po vrtu ali se valja po preprogi, se zabava s svojo žogo ali se poglobi v priljubljeno knjigo. Se en nasvet, ki se vam utegne zdeti nevšečen. Ne silite svojih hčerá po šolskem pouku, naj pokrivajo mizo ali pospravljajo perilo ter opravljajo celo vrsto gospodinjskih poslov. To bi bilo novo siljenje. Ako se lotijo oprava svojevoljno, naj si bo, **Zahtevati pa nikar,**

Pomota

Vtapečiranem kupeju brzega vlaka Zagreb—Sušak. Sopara poletne noči. Zastrta plinova luč. Trije potniki. Po tretji uri zjutraj.

Ona (sedi ob oknu): Strašno!

On (leži na isti klopi in smrči).

Ona: Ah!

On (stegne noge).

Ona (gleda proti vratom): Neznosno!

On, ki ni on (sedi pri vratih in puši).

Ona (prijazno): Koliko je neki ura?

On, ki ni on (vstane in pogleda na žepno uro): Pol štirih bo.

Ona: Hvala.

On, ki ni on (sedi na svojem mestu): Se peljete na morje?

Ona (žalostno): Ah!

On (smrči).

Ona: Da — na morje.

On, ki ni on: Na počitnice?

Ona: Da — ne — pač.

On (se obrne z obrazom v steno).

Ona (se ozre nanj): Ah!

On, ki ni on: Dolga vožnja.

Ona: Strašna vožnja!

On, ki ni on (prisede bliže): Ali vam nagaja dim, gospodična? (Tiše): Gospa?

Ona (se ozre po spečem): Ne.

On, ki ni on (tiho): Torej gospodična?

Ona (tudi tiho): Ne.

On, ki ni on (sede še bliže): Ne razumem.

On (smrči).

Ona (pokaže na spečega).

On, ki ni on: Torej smem pušiti?

Ona (z nasmehom): Saj pušim tudi jaz.

On, ki ni on (ji sedi nasproti): Izvolite, milostiva (ji ponudi dozo).

Ona (vzame cigareto): Hvala.

On, ki ni on (ji prižge cigareto in jo gleda v oči): Prosim. (Se dotakne njene roke): Oprostite!

On (smrči).

Ona (prijazno): Nič.

On, ki ni on (zagleda na njeni roki poročni prstan): To ni več moderno.

Ona (smeje): Včasí mora biti.

On, ki ni on (tiše): Že dolgo?

Ona: Ne.

On, ki ni on (se dotakne s kolenom njene noge): Ostanete dolgo na morju?

Ona: Do konca meseca.

On, ki ni on: Jaz tudi! (Tiše): Kje?

Ona: Na Rabu.

On, ki ni on (glasneje): Jaz tudi!

Ona (položi kazalec na usta).

On, ki ni on (pogleda spečega, zamahne z roko in pokaže nanj): Tudi?

Ona: Ne.

On (zasope globoko).

On, ki ni on (ji seže v roko): Krasno!

Ona (ne odmakne roke): Bomo vi deli.

On, ki ni on (ji poljubi roko).

On (zakriči, plane kakor v snu k oknu in prime zavoro).

Ona (prestrašeno odskoči).

On, ki ni on: Kaj je gospod?

Med tem se je vlak že ustavil s sunom. Baš na postaji. Začuden glasovi iz vseh kupejev. Odpiranje oken. Tekanje po hodnikih. Potniki izstopajo.

On (zaspano): Kje smo?

Ona: Kaj si naredil?

On: Jaz? Kaj?

Na hodniku pred kupejem se pojavita vlakovodja in sprevodnik. Zadnji stopi v kupe in opazi, da je vrvica na ročaju zavore pretrgana. Resno vpraša, kaj se je zgodilo.

On (resno, toda zaspano): Nič. Pomota.

On, ki ni on: Da, pomota!

Ona (za obema): Pomota.

Vlakovodja izstopi. Vlak se premakne in brzi naprej. Sprevodnik piše: Postaja Gornje Dubrave. Vlak številka 302. Glozba za ustavitev vlaka brez potrebe 500 dinarjev. Sprevodnik spravi denar in odide.

On (zapusti molče kupe).

Ona (prestrašeno): In zdaj?

On, ki ni on (se smeje): Nič. Pomota.

Ona: Slišal je!

On, ki ni on: Se bojite?

Ona (v zadregi): Ne vem.

On, ki ni on (ji naglo poljubi roko).

On (pride s sprevodnikom in pokaže prtljago): To, to in to! Prosim (Proti nji): Pojdiva! Tam je hladneje.

On, ki ni on (gleda in se smehlja).

On in ona (odideta za sprevodnikom).

On, ki ni on (gleda za njima, se obrne proti luči, izvleče iz žepa zapestnico, jo pogleda od blizu in tehta na roki): Prokleta! (Odgrne naglo zaveso ob oknu in vrže zapestnico skozi odprto okno): Prokleta!

Vlak brzi dalje k morju.

Elektrika

iz solnčne svetlobe

Praktično izkoriščanje solnčnih žarkov

Dosedanja dognanja kažejo, da je elektrika graditeljica vse materije in da je slično, kakor vsak drugi kemični element sestavljena iz neke vrste atomov. Danes že poznamo te najmanjše sestavne delce elektrike, ki jim pravimo elektroni, poznamo tudi njih gmo. Elektroni pa so le sestavni delci negativne elektrike; pozitivne doslej še ni uspelo ločiti od materije. Ta se pojavlja samo v zvezi z materijo, kadar se iz nje že sprosti negativna elektrika. Domneva se, da je sestavni delec pozitivne elektrike — proton — istoveten z jedrom vodikovega atoma in ima 1800krat večjo gmo to od elektrona. Toliko o bistvu elektrike.

Vsi doslej znani načini proizvajanja električnega toka temelje na odvzemanju elektrike iz materije, bodisi s trenjem, s segrevanjem, na kemični način, ali pa najponolnejše s tem, da se premikajo kovine v magnetnem polju, kakor pri električnih generatorjih. Kakor vidimo, so se za proizvajanje elektrike uporabile že: mehanična energija pri trenju, kemična energija v galvanskih členih, magnetična energija pri dinamo strojih in toplotna energija v termo-elementih. Manjka samo še svetlobna energija. V bistvu je vsaka svetlobno električna celica, kakršne se rabijo pri televiziji, zvočnih filmih itd., vir elektrike, toda ta vir je tako slaboten, da praktično ne prihaja v poštev. Električni tok, ki ga lahko dobimo iz svetlobe s pomočjo svetlobno električnih celic, je tako slaboten, da kvečjemu še lahko služi za impulze, nikakor pa ga ni mogoče uporabiti za delo.

V najnovejšem času pa se v tem pogledu obeta velik prevrat. Fizik dr. Lange je nedavno poročal v nemškem društvu za tehniško fiziko o izumu nove foto celice, ki daleč prekaša vse dosedanje.

Foto celica je v današnjem času zvočnega filma, brezžičnega prenašanja slik in gledanja na daljavo že pre-

cej domača beseda, toda ime samo še ničesar ne pove.

Foto celica je v današnji obliki brez zračna steklena krogla, prevlečena v notranjščini s tenko plastjo kalija ali natrija, ki tvori nekakšno kovinsko votlo zrcalo. To zrcalo je obenem ena elektroda, dočim tvori drugo v notranjščino krogle vtaljena drobna žica. Ako pride foto celica na svetlobo, začne zrcalce iz alkalične kovine izmetavati elektrone in od obeh elektrod začne teči električni tok. Čim se celica umakne iz svetlobe, tok preneha. Vsaka množina svetlobe, ki jo vsrka alkalična kovina, sprosti en elektron. Da pa more elektron preiti iz kovine v sosednji brezračni prostor, se porabi toliko svetlobne energije, da je za električni tok praktično ne ostane skoro nič. Zaradi tega se dosedanje svetlobno električne celice kot vir električne energije niso obnesle.

Nova foto celica dr. Langeja se od sedanjih razlikuje prvič po tem, da je njen učinek neprimerno večji, drugič pa v tem, da ne sestoji iz brezračne steklene krogle, marveč iz dveh bakrenih ploščic, ki tvorita elektrodi in med katerima je tenka plast bakrovega oksidula.

Do odkritja te svetlobno električne celice je privedlo dr. Langeja zgolj srečno naključje. Njegova zasluga pa zaradi tega gotovo ni nič manjša, zakaj samo njegovemu ostremu opazovanju se je zahvaliti, da se bežni pojav, ki je privedel do tako važnega izuma, ni prezrl.

Učenjak je v svojem laboratoriju baš proučeval električne pojave na nekaterih rudninah, ko je opazil, kako se je galvanometer, to je najfinejši merilec električnega toka, iznenada nekajkrat prav močno odklonil, čeprav je bil odklopljen. Medtem ko je iskal vzrok teh nenavadnih odklonov, se je zvečerilo in prižgal je namizno električno svetiljko. V tem trenutku pa je skočil kazalec galvanometra preko cele skale. Dr. Lange je takoj izprevidel, da je morala povzročiti elektri-

ni tok, ki je odklonil kazalec, svetloba in ne morda toplota svetiljke, in kmalu je našel tudi element, v katerem se je pod vplivom svetlobe vzbudil električni tok.

Foto celica, ki jo je sestavil na temlju tega pojava, je posebno učinkovita v temnordeči svetlobi, dočim so druge bolj občutljive za modro svetlobo. Nova celica daje v enako močni svetlobi 22 in pol krat jačji električni tok od starejših, kar je nedvomno zelo velik napredek. Kar se tiče nje praktične uporabe, se bo gotovo naglo udomačila v zvočnem filmu, v merilcih temperature in svetlobe ter še v mnogih tehniških aparatih in pripravah. Toda največ vredno je to, da predstavlja vsaj sorazmerno že precej popoln svetlobno električni element za pridobivanje električnega toka iz solnčne svetlobe, sličen galvanskemu elementu, v katerem nastaja elektrika zaradi kemičnih pretevorb primernih snovi. Pri današnji sestavi nove svetlobne električne celice je že mogoče dobiti iz kvadratnega metra plasti bakra in bakrovega

oksidula v najugodnejšem primeru enovrat električne energije.

Ko bo uspelo učinkovitost novega elementa podeseteriti ali podvajseteriti s tem, da se bo vmesna plast bakrovega oksidula nadomestila s kako drugo primernejšo snovjo, bo novemu izumu pot v praktično življenje zagotovljena. In kako naglo lahko najde dandanašnji takle navidezno povsem teoretičen izum pot v vsakdanje življenje, to doživljamo vedno iznova. Na ta način bi solnce postalo za nas velika neizčrpna električna centrala. Tega smotra s prejšnjimi svetlobno električnimi celicami že iz povsem vnanjih vzrokov nikoli ne bi bilo mogoče doseči, ne glede na njihovo majhno učinkovitost. Lahko si predstavljamo nekaj kvadratnih km zemeljske površine pokrite s preprostimi bakrenimi ploščami, nikoli pa ne z brezračnimi steklenimi balončki.

Naj že bo pot do praktičnega izkoriščanja solčnih žarkov dolga ali kratka, vsekako pomeni nova foto celica velik korak naprej h končnemu smotru.

Orjaški medved

Orjaški pandu je prav čudovit in svojevrsten stric pridode. V višino meri poldrugi meter in prirodnoslovci ga prištevajo k medvedom, ker jim je po vnanjosti popolnoma podoben, čeprav se po zobovju močno razlikuje od njih. Ima namreč med vsemi zvermi, kar jih poznamo, najmočnejše in najbolj razvite kočnjake, kar kaže, da je izrazit vegetarijanec, ki ne mara dosti za meso. Najrajši se hrani od tega, kar je na bambusu mehkega in sočnega za zobe. Zaradi tega živi medved bambusar ali šapar — kakor mu tudi pravijo — samo v krajih, kjer rastejo goste bambusove šume.

Kakor je nedavno poročal sin umrlega predsednika Zedinjenih držav Kermit Roosevelt, ki je vodil 1928./29. neko ameriško prirodnoslovno ekspedicijo v Azijo, je prava domovina orjaškega panduja v nepristopnih gorah Tibetom in kitajskima pokrajinama Jinan in Sečvan. Zgolj zaradi tega, da

bi se prepričali, koliko je resnice na pripovedovanju o tej zagonetni živali, ki je doslej še noben belec ni videl na lastne oči, je tvegala ekspedicija nevaren pohod v te kraje, ki leže 3 do 4 tisoč pet sto metrov visoko.

Prav za prav je odkril tega redkega medveda že francoski raziskovalec Tibeta in misijonar pater David. Leta 1862. se mu je namreč posrečilo odkupiti cel medvedov meh od domačinov, ki prebivajo visoko v divjih gorah na meji vzhodnega Tibeta. Pozneje so nekateri drzni raziskovalci ponovno skušali uloviti skrivnostnega samotarja, a vedno zaman. Zaradi njegove redkosti, še bolj pa zaradi nepremagljivih prirodnih ovir teh krajev, so se vsi taki podvigi izjalovili. Rooseveltova ekspedicija se je po skrbnem poizvedovanju na vsem potovanju končno uverila, da utegne orjaški pandu živeti samo še v gozdovih okrog Mupinga in Yehlija. Redki domačini, ki vobče še kaj vedo o tem skrivnostnem medvedu, ga imenujejo

»beišung« ali beli medved, ker je dla-
ka njegovega kožuha izrazito rumen-
kasto bele barve. Samo kolobarji
okrog oči, ušesa, sprednje noge, zadnje
šape, konec repa pa širok pas, ki se
vleče čez pleča in prsni koš, so črni.

Po več tednov trajajočem napor-
nem iskanju je ekspediciji slednjič le
uspelo izslediti in ustreliti orjaškega
panduja.

mecesna — pomerili smo in sprožili.
Pred nami je obležala prva žival te
vrste, ki jo je kdaj imel priliko ob-
čudovati in ustreliti beli človek.

Orjaški pandu ne prespi zime ka-
kor drugi medvedje. Roosevelt je na-
šel njegove sledove tudi v krajih, kjer
prezimujejo rjavi in črni medvedje in
ustreljeni kosmatinec je živel v takem
predelu, kjer se črni medvedje marca

Orjaški pandu (Po Natural History 1930)

»Neko jutro,« poroča Roosevelt o
tem srečnem naključju, »smo zadeli
na njegove stopinje v sveže zapadlem
snegu. Bile so sicer deloma že zabris-
sane, ker je moralo preteči že kakih
4 do 5 ur, odkar je bil medved stopical
tod mimo. V treh urah naporne hoje
skozi gosto zaraščen bambusov gozd
smo prišli do kraja, kjer si je bil ša-
par izbral kotiček za svoj opoldanski
počitek. Ugledali smo ga, ko se je baš
kobacal iz votlega debela orjaškega

1929 še niso prebudili iz zimskega
spanja.

Sedaj, ko je znanost poučena o tej
redki živali, bodo nadaljnje eksem-
plarje zaščitili, ker bi bilo res škoda,
da bi one kosmatince, kar jih je še,
popolnoma iztrebili samo zaradi tega,
da bi še nekaj muzejev lahko razsta-
vilo njihov kožuh in okostje. Orjaški
pandu je — kakor rečeno — že zelo
redka zver in bi v kratkem popolnoma
izumrla, ako bi bil lov nanj dovoljen.

SVILENE NOGAVICE

Svilene nogavice so že stare. Prvi jih je
oblekel francoski kralj Henrik II. na svatbi
s Katarino II. l. 1533. V angleški kroniki
pa je zabeleženo, da je l. 1561. lady Mon-
tagu poklonila angleški kraljici nenavadno
dragoceno darilo v obliki svilenih nogavic.
V Italiji so plemiči in bogataši začeli no-

siti svilene nogavice v XVI. stoletju. Nosil
jih je tudi Michelangelo. Na starinskih sli-
kah lahko še danes vidimo, da so plemen-
taši in kardinali nosili rdeče nogavice iz
svile. Prva tovarna za izdelovanje svilenih
nogavic je bila ustanovljena v Parizu leta
1806.

Vpliv Röntgenovih žarkov na zarod

Ko je Röntgen l. 1895. odkril "voje žarke, pač ni slutil njih, če, piše prof. dr. Guggisberg, direktor univerzitetne ženske klinike v Bernu, kakega silnega pomena postane ta vrsta žarkov za zdravniško umetnost. Sicer je bilo takoj jasno, da je postala spoznava bolezni lažja, nihče pa ni mislil na to, da se bo tudi zdravljenje bolezni preobrazilo. Spremembe na osebah, ki so imele poklicno opravka z žarki, opekline in druge hude motnje, so pa pokazale, da ni človeško tkivo za te fizične vplive nedostopno. K uporabi Röntgenovih žarkov v zdravilne svrhe je mnogo pripomoglo spoznanje, da so posamezna tkiva in organi različno občutljivi zanje. V mnogih prilikah zdravljenja je deloval ta nov način naravnost prevratno. Seveda je še mnogo nejasnega in je treba še nestetih novih raziskovanj, da lahko postegnemo pravo mejo proti drugim načinom zdravljenja.

V dobro urejenih zavodih in pri skrbni uporabi je nevarnost postranskih učinkov žarkov prav mala. Le pri visokih množinah, ki so potrebne za ozdravljenje raka, ni mogoče teh postranskih učinkov popolnoma izločiti. Če pa pomislimo, kako silno težka je ta bolezen, mora bolnik pač tudi te vzeti nase, saj niso pri spretnem uporabljanju posebno hudi.

Vse do danes so se bavili skoraj izključno z učinkom teh žarkov na življenje, pa so pozabili na važno vprašanje, namreč na vpliv na zarod. To vprašanje zavzema tem važno ulogo, ker so v zadnjem času podvrgli trebušne dele, predvsem jajčnike, pogostoma zdravljenju z žarki. Ker ležijo v jajčnikih tiste celice, ki zaredo nov rod, je povsem dana možnost vpliva žarkov na zarod. Pri obsežni uporabi žarkov za številna trebušna obolenja mora potemtakem zdravnik presoditi, če morejo žarki (röntgenski ali radijevi) škodovati zarodu.

Žal pa je ta presoja prav težka. Presoja na ljudeh sega seveda le malo let nazaj. Vemo tudi, da pri posameznem človeku lahko obstojajo poškodbe

dednosti, ne da bi se kje drugače pokazale. Skrite tičijo v zametku organov in se pokažejo šele pod pravi posebnimi pogoji. Nauk o človeških boleznih nam nudi zato mnogo takih primerov.

Izsledkov iz poskusov na živalih pa ne smemo brez presoje nikoli prenesti na človeka, čeprav so baš ti pogosto v stanju razrešiti važna vprašanja na področju dednosti.

Na drugi strani pa ve raziskovalec, da se mečejo pod dednost vsi mogoči življenjski pojavi. Lajik sodi pogosto, da slonijo spremembe zaroda, ki bi jih lahko spravili v zvezo s spremembami pri starših, na podedovanje. Danes se nam že nudi možnost, da vržemo s pomočjo Röntgenovih žarkov novo luč v vprašanje dednosti in razjasnimo neke sporne točke. Že davno vemo, da nastanejo spremembe na zarodu po vplivu staršev na kaj različne načine. Pogosto spremenijo vplivi vnanjega sveta staršem obliko in delovanje organov in preoblikujejo zarod, čeprav tu ni govora o podedovanju v ožjem pomenu besede. Zarod se na primer lahko spremeni z vplivanjem na mater v času nosečnosti. Poznamo celo vrsto takih za plod škodljivih učinkov, ki povzročijo smrt ali huda obolenja plodu, prav kakor pri uživanju strupov ali pri nalezljivih boleznih. Za »podedovanje« v strogem smislu tu nikakor ne gre, saj je poznejši zarod popolnoma zdrav. S poskusnimi preiskovanji prav tako, kakor z izkustvi pri bolnikih je z gotovostjo dokazano, da lahko tudi röntgenski žarki škodujejo plodu. Otrok lahko umrje v materinem telesu ali pa se rodi s hudimi skazami razvoja. Učinek röntgenskih žarkov si moramo tolmačiti tako, da gredo ti skozi trebušno drobno in maternico in poškodujejo nežno otroško staničje.

Zdravnik se zato ogiblje med nosečnostjo obsežne uporabe teh žarkov. Navadna presvetitev ali tudi slikanje, da se prepriča o legi otroka in obliki medenice, pa zahteva tako male množine žarkov, da je poškodba otroka izključena.

Pogosto govorimo o kalem škodljivih učinkih v jajčniku. Pod tem razumemo poškodovanje jajčne ali semenske celice pred oplodbo; na zarodu se pokažejo potem neke skaze. Tudi te skaze niso nikake podedljive poškodbe, saj zadenejo navadno le prvi rod ali tudi še vplivajo na drugega. Poznejši rodovi pa so popolnoma zdravi. Ta pojav se tolmači v splošnem tako, da so le-ti kali škodljivi vplivi odvisni od vseh mogočih vnanjih vplivov na starše. Omenimo naj samo kvasre po alkoholu, svincu, tobaku, neprimerni prehrani in podobnem.

Za učinkovanje Röntgenovih žarkov je prav mnogo poskusnih raziskav. Njihovi izsledki se sicer ne krijejo popolnoma, vendar so pokazali, da lahko röntgenski žarki tako pokvari celice, da niso več oplodljive. Pri manjših dozah (količinah) žarkov sicer še nastane oplodba, jajčka pa poginejo v materinem telesu. Pri še manjših dozah na spolne žleze delujočih žarkov se razvije po naziranju nekaterih raziskovalcev zdrav zarod, drugi pa so našli škodljive učinke. Raziskavanja prof. Guggisberga, ki se opirajo na prav veliko število poskusov, pa so dognala, da je zarod obžarevanih miši prav pogosto izgubil možnost ploditve. To se dogodi pri neki prav določeni dozi žarkov, ki jih damo jajčkom. Če je doza večja, ostanejo miši-matere jalove, če pa je manjša, se rodi zdrav zarod. To nam jasno kaže, kako težka je rešitev tega vprašanja. Izkustva na ljudeh še ne dopuščajo končne sodbe. Poedini zdravniki najdejo káli tudi tukaj skazo zaroda tako zvano poškodbo káli.

Najtežje je pa presoditi pravo dedno poškodbo po röntgenskih žarkih in se morajo boriti taka preiskovanja z prav velikimi težkočami. Dva ameriška učenjaka, Little in Bagg, sta napravila pozornost vzbujajoče poskuse in sta, kakor sodita, dognala, da nastopijo pri obžarevanih miših v poznejših rodovih poškodbe na ledvicah in očeh. Istotako v Bernu so napravili obsežne poskuse, da preizkusijo navedbe obeh Američanov. Čeprav so delali z isto dozo žarkov, vendar niso, ne pri miših, ne pri podganah opazili poškodb zaroda. Živali so ostale zdrave vse do 5. rodu. Tako tudi ni s poskusom dognano, da vplivajo Röntgenovi žarki dedno škodljivo. Prav tako nam manj-

ka vsaka podlaga za dedno škodljivost Röntgenovih žarkov pri človeku.

Čitatelj bo po vsem tem pač sklepal, da je pri pravilni uporabi Röntgenovih žarkov za zarod nevarnost poškodbe majhna. Največja nevarnost je vsekakor obžarevanje v dobi nosečnosti. Zdravnik bo torej pri uporabi večjih množin röntgenskih žarkov previden in jih bo le tedaj uporabljal za zdravljenje, če bi se pokazale nevarne bolezni, ki jih drugače ni mogoče ozdraviti. Neposredno obsevanje trebušnih organov pa že zato nima za zarod večjih nevarnosti, ker povzroči dajanje večjih množin žarkov ponavadi jalovost ženske. Zato je pri težkih obolenjih popolnoma na mestu. Pri uporabi manjših doz žarkov na trebušne organe pa se bodo morali zdravniki posihmal vedno varovati, da ne pride v nevarnost poškodba zaroda.

Kakšna končnoveljavna odločitev v teh vseh vprašanjih pa še zaenkrat ni mogoča. Presvetljenje z röntgenskimi žarki in zdravljenje z radijem spada k neutrpljivim pomagalom zdravnika. Dolžnost zdravniškega raziskovanja pa je, spoznavati tudi nevarnosti in točno proučiti na bolnikih in s poskusi potek žarkovih vplivov na živo snov. To da zdravniku tudi možnost, spoznati nevarnost in se je ogniti.

Šesti čut

Ruski znanstvenik Nikoforovskij je odkril pri nekaterih živalih posebni čut za čas. Poskuse, ki jih je na poseben način napravil z želvami s pomočjo pogojnih časovnih refleksov ter opazovanja glade takih refleksov na psih, si razlaga tako, da morajo te živali razpolagati s posebnim analizatorjem za čas, ki ima svoje samostojno središče v možganih. Ta analizator jim omogoča, da se lahko precej točno orientirajo o sosednjem času in edino na ta način si je po njegovem mnenju mogoče razlagati nekatere ponavljajoče se pojave v živalskem življenju kakor: selitev ptic, potovanja živali in mnogoštevilne instinkte žuželk, ki morajo biti vsi pod vplivom časovnega čuta.

= Dva nova parna kolosa =

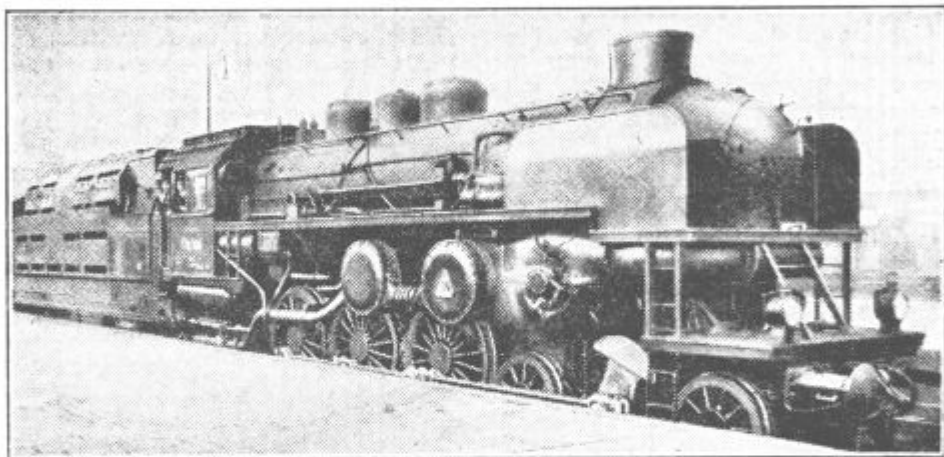
Ze v članku »Lokomotiva bodočnosti«¹ smo poročali, kako se zaradi splošne štednje, ki je danes parola skoro v vseh državah, pojavljajo na železnicah vedno novi tekmeči parne lokomotive, ki zaradi svoje neekonomičnosti ni v skladu z varčevanjem in ne dopušča tolikšne pocenitve železniškega prometa, da bi železnice lahko tudi v bodoče mirno prenašale čedalje silnejšo konkurenco avtomobilov.

Države z gostim železniškim omrežjem porabijo prav bajne množine premoga za kurjenje lokomotiv. Na nemških državnih železnicah so ga n. pr. 1928 po-

sedanjih po vnanjosti, še bolj pa notranjem ustroju.

Prva je brzovozna parna lokomotiva na turbinski pogon, ki so jo izdelale znane Kruppove delavnice v Essenu, druga pa batna lokomotiva, izdelek neke berlinske tovarne strojev, in je posebno zanimiva zaradi tega, ker se je pri njej prvič uporabil parni pritisk 100 do 120 atmosfer, to je 100 do 120 kg na kvadratni centimeter.

Po vnanjosti je Kruppova turbinska lokomotiva precej slična navadnim strojem. Cevni kotel za proizvodnjo pare je ostal skoro neizpremenjen. Za pogon ko-

Najnovejša brzovozna turbinska lokomotiva na nemških železnicah

rabili 13 milijonov ton v vrednosti nad 4 milijarde dinarjev, kar pomeni rekord v Evropi. Zaradi tega ni čudno, da si baš v Nemčiji najbolj prizadevajo, kako bi racionalizirali železniški promet. Preizkusili so že vsakovrstne tipe motornih lokomotiv in čim bolj se te prilagajajo praktičnim potrebam prometa, tem bolj si konstrukterji parnih lokomotiv prizadevajo, da bi tem strojem tudi v bodoče ohranili prvenstvo na železnicah. In ta prizadevanja niso ostala brezuspešna. Novi modeli in osnutki parnih lokomotiv kažejo napram starejšim tolikšne prednosti, da bodo še dokaj časa vzdržale konkurenco.

Nedavno so na nemških državnih železnicah uvrstili v promet dve novi lokomotivi, ki se prav izrazito ločita od do-

lesja pa služijo namesto parnih valjev s sem in tja drsajočimi bati parne turbine, ki obratujejo mnogo bolj ekonomično. Značilno za turbinski pogon je namreč to, da se kinetična energija pare neposredno izpreminja v vrtečo se mehanično energijo, ki se prenaša s pomočjo predležja zobatih koles na gonilno kolesje.

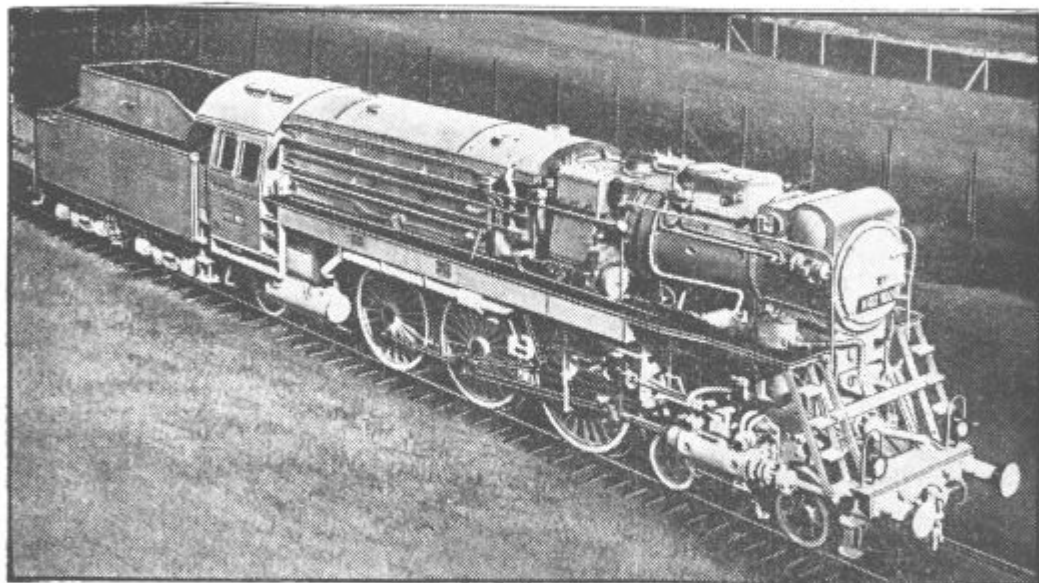
Ko je para že opravila v turbini svoje delo, ne izpuhava na prosto kot pri batnih lokomotivah, marveč se v brezračnih posodah — kondenzatorjih — zopet zgosti v vodo. Energija, ki tiči v pari, se na ta način temeljiteje izkoristi, ker se vroča kondenzirana voda iznova potiska v kotel. Na ta način voda neprestano kroži, kar je tudi za parni kotel bolj ugodno, ker se v njem ne nabere toliko kotlovca in se stroški za snaženje zaradi tega znatno zmanjšajo. Vrhu tega se pa,

¹ Glej Žis, knjiga VII., str. 625.

če ni kotlovec, voda tudi hitreje segreje, ker tenka plast tega kamna ne ovira dostop toplote. Iz tega izvirajo prihranki na premogu in porabi pare, kar je bistvena prednost turbinskih lokomotiv. Nova Kruppova turbinska lokomotiva porabi skoro 40 odstotkov manj premoga kot starejši stroji enake moči. Sedaj prevaža ta stroj brze vlake na progi Hannover—Köln. Največja brzina znaša 110 kilometrov na uro.

Za prevažanje brzih vlakov je namenjena tudi že omenjena batna lokomotiva na visoki parni pritisk. Pri tej so sku-

šali doseči prihranke na ta način, da so povečali parni pritisk, ki znaša pri navadnih strojih 14 do 16 atmosfer, na 120 atmosfer. Para se segreva v posebne vrste kotlu na 500 stopinj Celzija, pri čemer se toplota mnogo temeljitejše izrabi. Tudi pri tej lokomotivi se prištedi za skoro 45 odstotkov vode in premoga v primeri s starejšimi modeli. Zaradi tega lahko vozi nova lokomotiva precej delj časa, preden ji je treba iznova napolniti zalogovnik. Vrhu tega je pa tudi upravljanje stroja bolj preprosto, zanesljivejše in bolj ceneno.

Najmodernejša parna lokomotiva na visoki pritisk

Električne lokomotive z lastnimi centralami

Električni pogon se je doslej na železnicah povsod prav dobro obnesel, zlasti na progah, kjer morajo vlaki pogostoma postajati. Na periferijskih železnicah velikih mest, kjer imajo ponavadi vsi potniški vozovi lastne električne pogonske motorje, se zlasti prijetno občuti, da vlaki lahko zelo naglo speljejo in da z lahkoto zmagujejo strmine na progi, kar je bistvena prednost električnega pogona. Zaradi tega poskušajo v nekaterih državah uvesti elektriko tudi na takih železnicah, kjer se zaradi šibkega prometa popolna elektrifikacija proge z vsemi dragimi napravami ne izplača. Srečno rešitev vpra-

šanja takih delnih elektrifikacij so našle Sulzerjeve tovarne v Švici. Za nekatere južnoameriške železnice so namreč konstruirali električne lokomotive, ki vozijo električne centrale kar seboj. V lokomotivi je dieselski motor, neposredno skopljjen z električnim generatorjem za enakomerni tok. Agregat proizvaja za 1200 konjskih sil električnega toka, ki napaja posamezne motorje na oseh lokomotive in potniških voz. Vsak motor vleče za 200 k. s. Vsak vlak peljeta dve lokomotivi, ena spredaj, druga zadaj in je tako urejeno, da strojevodja na sprednji lokomotivi avtomatično upravlja tudi stroj na koncu vlaka.

F. Hocke

== Kaj razodevajo roke ==

Poleg obraza je najizrazitejši organ telesa — roka, ki s svojimi kretnjami in gibi poudarja govor. Pomislimo samo na govornika in igralca, pa bomo videli, da ne pravijo zaman: »Govori z rokami!« V jezi roke skrečimo, v radosti in vznemirjenosti jih dvignemo, z njimi blagoslovimo, ljubkujemo, pretnemo, rabimo jih za udarce, v ukazujoči kretnji z njimi vladamo ali pa jih ponižno pobesimo. S pokončno hojo človeka se je tudi roka razvila v bogato izraznost, v nasprotju z živalmi, katerim služijo roke za iste namene kakor noge. Iz prvotne velike dlani so se razvili prsti, ki poganjajo liki cvetov iz korenine, kakor duhovni svet. Sčasoma se je površina dlani skrčila, z njo se je zmanjšalo področje nagonskega elementa. S skrčenjem, z zmanjšanjem in omejitvijo se je roka pofinila in plemenitila.

Trodelnost roke

Kakor mnogokje v fiziognomiki, razločimo tudi na roki razdelitev površine na nagon, čustvo in razum. Dlan predstavlja moč, nagon, snovno, elementarno področje, del dlani proti prstom razodeva čustveno stran našega bitja, prsti pa predstavljajo duhovno načelo. Če hočemo tolmačiti govorico rok, moramo predvsem vedeti, da pomenijo vse širše ploskve našega telesa resničnost, vsaka zoženost pa profinjenje v razvoju. Tako n. pr. prevladuje pri prvotni, tako zvani »elementarni« roki vse težko, široko, masivno. Taka roka ima ponavadi četverokotno obliko, okorne plasti mesa in maščobe, je žuljava, na hrbtu kosmata. Prsti so kratki in okorni, na koncu pa topi. Take roke, ki razodevajo veliko, a leno in neživo silo, najdemo pri narodih, ki poznajo samo nomadsko delo in čijih obzorje ne sega preko poljedelstva. Za ljudi s takimi rokami morejo misliti drugi, kajti sami podlegajo sugestivnosti in se dajo sfanatizirati ali izrabljati za dobro in zlo. Pri mirnem delu pa so neumorni pionirji zemlje in polagajo tako rekoč materialne osnove za razvoj vse duhovne kulture.

Praktična roka

Iz elementarne roke se je razvila motorična, tako zvana praktična roka, ki je

bolj pravokotne oblike, kitasta in raste iz močnega in širokega zapestja, pri čemer kažejo kosti, mišice in kite močan ustroj. Prsti so nekoliko daljši kakor pri elementarni roki, spredaj so široki in oglati, palec je dobro razvit. V splošnem napravlja ta roka močan in energičen, včasih tudi zavaljen vtis. Take roke imajo moške dejanja, energične narave, ki gredo odločno in trdovratno svojim ciljem naproti. To je roka osvajača, tehnika, inženjerja, a tudi spretnega in delovnega rokodelca, inteligentnega kmeta. Ljudje te vrste se ne izgublajo v fantastiki, njih razum je hladen in trezen, kar obljubijo, tudi drže, ne zanašajo se na druge, marveč so zasidrani v samozavesti. Po svoji negativni strani, v materialnih, neumetniških, čisto praktičnih zadevah spadajo po večini v vrsto filistrov, ki stopnjujejo vestnost do pedantnosti, red do malenkostnosti, točnost do enoličnosti, logično doslednost do tesnosrčnosti.

Roka razumnika

Kjer prehaja v stvarstvo sistem in red, zakon in načrt, se pokaže roka razumnika in misleca, ki jo odlikuje krepak palec. Prsti so ostreje razčlenjeni. Na členkih kažejo vozle, ki govore za logično mišljenje. Taka roka razodeva moža razuma. Močan palec razodeva duševno in telesno energijo, trup roke se proti prstom zožuje, konci prstov so jajčasti. Ljudje s tako roko dajejo razumu prednost pred srcem, so kritični, premišljeni, razglabljači, iščejo resnico, ki jim je nad lepoto in trpe zaradi resnice, če treba, lakoto in odpovedi. Često se primeri, da bi radi uklenili vso resničnost v idejo. Kot fanatiki svojega naziranja pa radi žrtvujejo življenja in srečo ljudi. Kakor manjka njihovim mršavam asketskimi prstom čutnost, tako pogrešajo v vsem svojem bistvu neposrednosti in toplote. V vsakdanjem življenju so večinoma zvesti in zanesljivi, zlasti v zakonskem življenju, poleg tega pa pedantični in malenkostni.

Čustvena roka

V opreki s pravkar opisano roko je čustvena roka s svojimi polnimi, mehkiimi oblikami in stožčastimi prstnimi konci, ki je manjša od motorične roke, ožja

Barva sladkorne bolezni

v srednjem delu ročnega trupa in daljša v prstih. Moč in dejanstenvenost sta se umaknili čuvstvu. Ta roka, čije koščice so nežne, kite fine in koje tkivo je voljnije, razodeva tipično žensko roko. Ozek, dolgi ročni trup razodeva manjši interes na materielnosti, pač pa naklon za duševne in estetske težnje. Palec je manjši, finejši ter ima nežnejšo in mehko blazinico, ki razodeva iskreno čuvstvenost ter prizanašanje. Stožčasto končujoče konice prstov razodevajo nežnost, plahost, nežnočutnost in nagon... Vse to so značilnosti prave ženske, ki doume ljudi in stvari z intuicijo, po čuvstveni strani. Lepota prevladuje nad resničnostjo in nasprotno od ljudi z vozlastimi rokami, t. j. ljudmi abstraktnih misli, ki jim ideja pomaga do nazornosti, si pomagajo ljudje s čuvstvenimi rokami po nasprotni poti, t. j. prihajajo od nazornosti k ideji. Čim manjša je čuvstvena roka, tem občutljivejša je, tem bolj plah in boječ je človek, ki mu pripada in tem manj silj s svojo ponotranjeno občutljivostjo v ospredje. Pri nordijskih narodih, čijih značaj je bolj aktiven in moški, najdemo v prvi vrsti motorično roko, pri južnejših ljudstvih, ki jih odlikuje otroški, toplejši, vročekrvnejši značaj, pa čuvstveno roko.

Idealna roka

Najvišja stopnja je idealna roka. Njen trup je ozek, tkivo, ki jo prepleta, dolgo in fino oblikovano, prsti pa se končujejo s pokojno zaokroženostjo. Duh in srce se dvigata harmonično nad osnovno vezanost zemske snovi. Ta roka ni tako velika kakor motorična roka, ki je široka in izraža neko širokost in sirovo silo. Manjka ji tudi ženska majhnost in mehko čuvstvene roke. Vseskozi je zelo fina, živčna. Idealna roka je bolj ozka kakor široka, ima sorazmerno najdaljše prste, vnanji prsti so daljši in finejši. Zaradi tega ima idealna roka tudi najdaljše in najlepše nohte. Že na zunaj kaže lepoznanca v najboljšem pomenu besede, na znotraj odlično, resnično aristokratsko nprav, ki se odlikuje po kozmičnem mišljenju in jasni ter mirni pojavi. Takšni ljudje so bistroumni in dobroščni hkrati. Kjer sledi zmagovitemu boju za življenje finočutna duhovna kultura — tam boš našel povsod ozko idealno roko, seveda kot cvet, ki je že izgubil moč korenine in ki v svoji biološki nežnosti razodeva zmanjšano biološko energijo. Značilna izpopolnitev roke so prsti, ki se pomenimo o njih prihodnjič.

Zdravniška znanost je v zadnjih desetletjih silno napredovala v ugotavljanju in zdravljenju bolezni. Prav posebno pa se je razširilo znanje o spoznavanju bolezni, da morejo danes z gotovostjo, aparati in z različnimi genialnimi laboratorijskimi metodami tudi tam odločiti, kjer so tavalj predniki v temi. Kljub temu pa je še nekaj bolezni v nekih primerih prav težko spoznati. Semkaj spadajo neke vrste sladkorne bolezni.

Težke primere te bolezni je kaj lahko ugotoviti. Lahko dokažemo povečan obseg sladkorja v krvi, najdemo sladkor v obilno izločeni seči in moremo iz raznih drugih snovi v seči z vso gotovostjo spoznati bolezen.

Imamo pa še druge lažje vrste sladkorne bolezni, ki se pojavlja po navadi pri starejših ljudeh. Tu se kaže bolezen v splošni slabosti in drugih nedoločnih težavah, preiskava krvi in seči pa večinoma ničesar ne pokaže. V mnogih takih primerih more odkriti bolezen le prav točna klinična preiskava, ki zahteva večdnevno bivanje v bolnici.

Mnogi taki ljudje pa se ne morejo odločiti za tako zanje zelo naporno preiskavo in ostane tako vzrok njihovih težav skrit ter zato nimajo prilike, da bi se z uspehom zdravili. Če pa se morajo taki »skriti«^{diabetiki} (bolniki s sladkorno boleznijo) nekoč podvreči operaciji, pa more postati taka nelečena bolezen zanje prav neprijetna.

Vse težave spoznanja takih skritih primerov sladkorne bolezni (diabetesa) pa je odstranilo na mah odkritje dunajskega zdravnika dr. Morica Weissa. Dr. Weiss je znan znanstvenik, čigar posebna raziskovanja gredo za tem, da izsleduje zvezo med barvo seči in različnimi boleznimi. Odkril je, da vsebuje seč takih sladkornih bolnikov, ki jim moremo na doslej znane načine komaj ugotoviti sladkorno bolezen, neko barvilo, ki ga imenuje on urorubin. Ta urorubin, ki postane prav izrazit, če smo postavili seč nekaj časa na svetlo, moremo dokazati z enostavnim spektroskopom (mavricomerom) v par sekundah. Odkritje dunajskega zdravnika je važna pridobitev za zdravstvo.

Helgoland

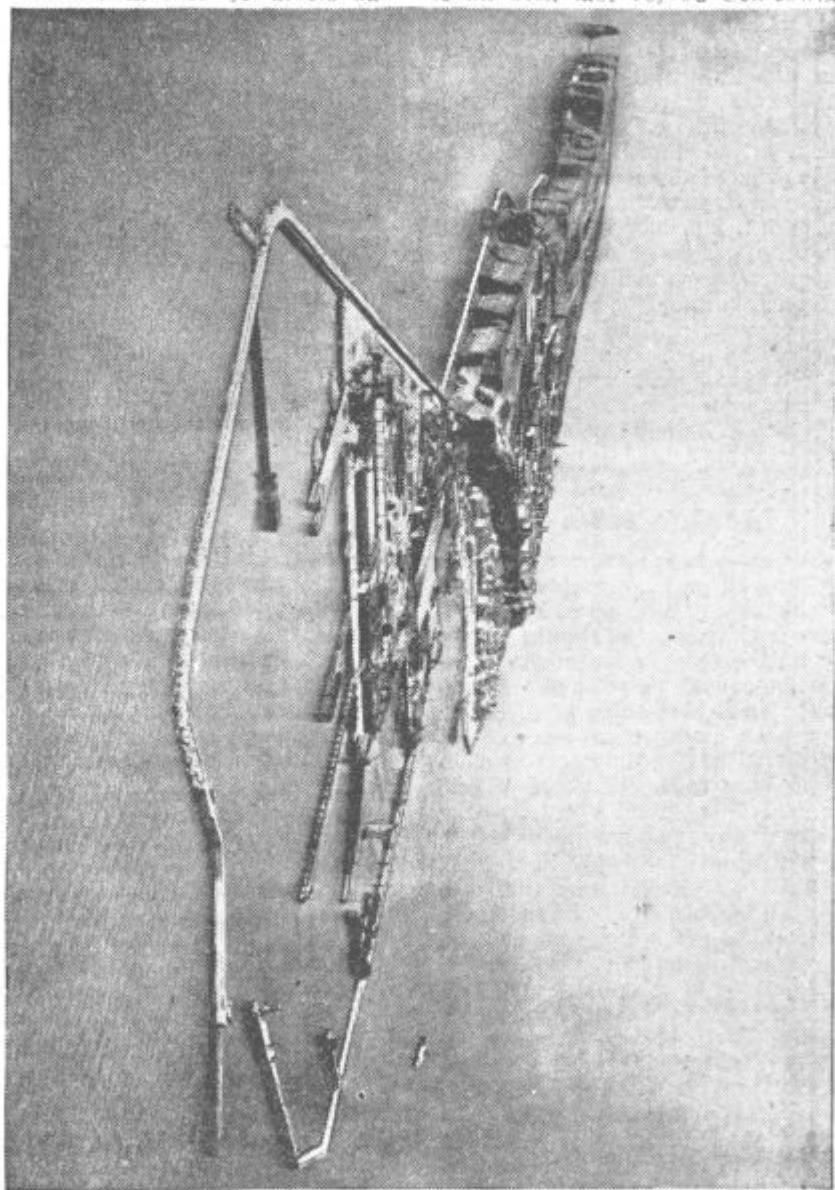
žrtev morskih valov

Peščenj otok Helgoland leži v Severnem morju oddaljen 45 km od Hamburga in Bremena. Dolg je 1600 m, širok pa do 500 m. L. 1925 je živel na

stvom. Otočani so sploh znani kot dobri pomorščaki in ribiči.

Zgodovina majhnega toda strateško važnega otoka je zelo pestra. Prvotno je bil otok last vojvod Schleswig-Hol-

Helgoland z letala

njem 2585 Frizov, ki se preživljajo s tujskim prometom, ribištvom in pomor-

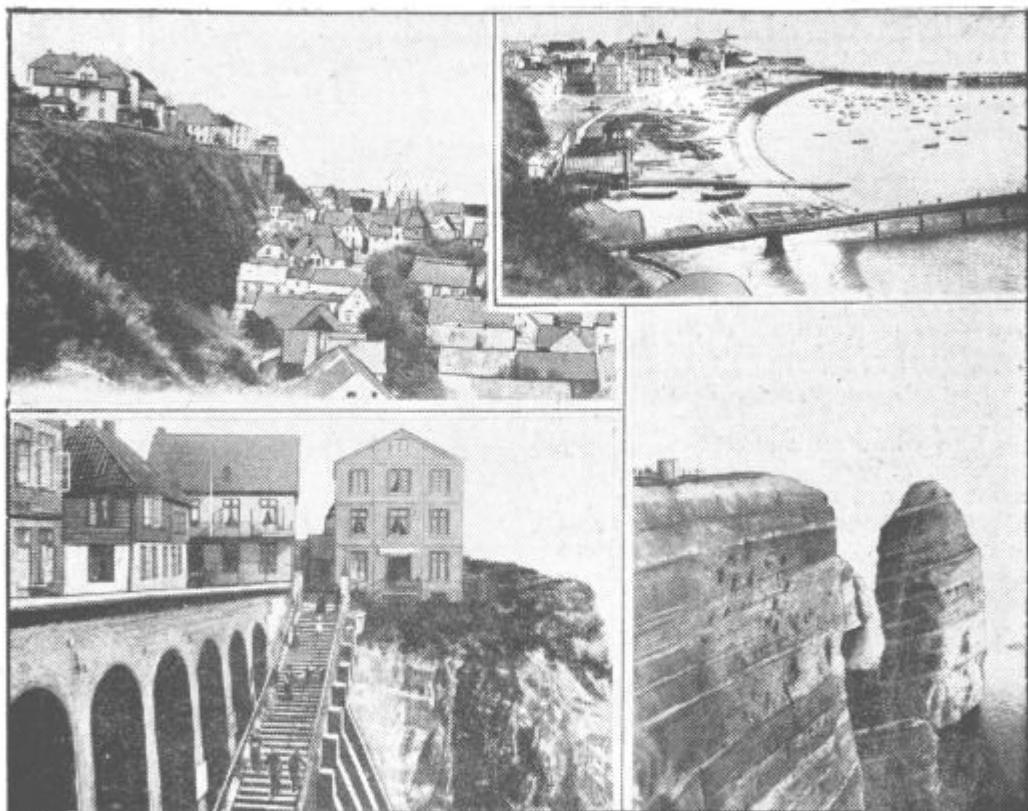
stein-Gottorp. l. 1714. pa je prešel pod Dansko. L. 1807. so ga dobili Angleži.

ki so l. 1890, izročili Nemčiji v zameno za kolonije v Wirulandu in Sansibaru. V bližini otoka je bilo več pomorskih bitk tako n. pr. med Avstrijci in Danci (1864), v svetovni vojni (28. avgusta 1914) pa med Angleži in Nemci, ki so izgubili dve križarki. Nemčija je zgradila pred vojno na otoku močne utrdbe, ki pa jih je morala po vojni porušiti.

Helgoland je znano nemško kopališče v Severnem morju (l. 1925. so našli

32.700 gostov) ter ima poletno gledališče, radio postajo, biološki zavod z akvarijem, muzej, potresno opazovalnico in spomenik Hoffmannu Fallerslebenu, ki je na otoku (l. 1841.) spesnil »Deutschland, Deutschland über alles.«

Otok je navzlic vsakovrstnim nemškim poizkusom, da bi ga rešili, izgubljen, Morski valovi se neprestano zaganjajo vanj in ga rušijo.

Levo: tipični sliki helgolandske hribine. Desno zgoraj: plaža. Desno spodaj: Rdeča pečina.

Mednarodni jeziki

Dva nova sta nastala, čeprav jih ni potreba. Enega ima na vesti danski profesor Jespersen v Kodanju, nazval ga je »noviale«. Drugega je sestavil šved Zachrisson, profesor angleščine na vseučilišču v Upsali. Nedavno je objasn timer glavne poteze svojega jezika. Medtem ko esperanto gradi n. pr. latinske in germanske korene, je Zachrisson poenostavil angleščino, in sicer v to-

likšni meri, da se je moreš baje naučiti v malo dneh. Dolga leta je proučeval spremembe, ki jih je angleščina doživela v Ameriki, nato pa zamislil govorico, kakršna bo morebiti v nekoliko stoletjih, in to »vesoljno angleščino«, kakor jo je nazval, nam danes predlaga za pomožno obćilo. Seveda so že mnoge angleške veličine prijazno pozdravile Zachrissonove načrte.

Herman Scheffauer

Moč glasbe

(Nadaljevanje)

Malo zatem so priredili na nazidku ene najvišjih hiš, ki so stale tik pod stebrom, vabljivo razstavo oranž, orehrov, peciva in mleka na krožniku. Več paglavcev in mož je skušalo privabiti opico. Klicali so jo nežno na razne načine. Toda Minta se ni ganila in njen mali obrazek je dobil izraz tragične resnosti. Boječe je gledala na svetle valove East-River, ki je tekla spodaj v veliki daljavi. Zdelo se je, da je docela pozabila na prisotno množico, ki je vrvela pod njenimi nogami. Vedela je le, da je ušla krutim plamenom, ki bi jo bili kmalu zajeli na begu — da je zadovoljila neko silno nagnjenje, ki se ji je porodilo iz materinskega nagona, — da je malo bitje, ki mu je postala varuhinja, bilo zdravo in rešeno. Bilo je sedaj njeno, povsem njeno, in bila je trdno odločena, da si ga ne pusti odvzeti.

Čim bolj se je mesto prebujalo, tem bolj je postajala množica, ki se je gnetla na ulicah in obeh hodnikih, črna, gosta in hrupna. Nepretrgoma so vozili vlaki in električni tramvaji bobneče po mostu in izza vseh zaves so se sklanjale radovedne glave, da vidijo, kaj je vzrok vsega tega razburjenja. Množica, utrujena od dolgega čakanja, je postajala bolj in bolj vznemirjena. V prvih vrstah te silne in temne gručice si razločil blede obraze Marsuma in njegove žene, uprte navzgor.

Mahoma se je pojavil možki na strehi sosedne hiše. Držal je puško v rokah in nekaj časa pazno motril opico. Če bi žival, tudi samo za hip, odložila svoje dragoceno breme, bi ji strelec sprožil kroglo baš v srce in je strmoglavil s stebra. To je bil drugi načrt, ki so si ga izmislili, da rešijo otroka, ki je bil sedaj izpostavljen vetru in solncu v višini stotih čevljev nad uličnim tlakom in nad reko.

Potrpežljivo in sluteča, da bo priča nepozabnega prizora, je čakala množica. Toda Minta, ki je še vedno stiskala dete k sebi, je ostala nepremična in pogreznjena vase kakor prej. Ni se zmenila za moža in puško.

Tedaj pa se je spustil z neba veličasten galeb s snežno belim vratom in bisernosivimi krili in sedel polahko na vrh stebra, na levi ob Minti. Opica se je obrnila

proti ptiču in začela regetati; potem pa, ko je videla, da to galeba ne vznemirja, se je silno raztogotila, odložila previdno otroka in hipoma skočila, da bi zagrabila vsiljivca. Galeb je bliskoma odletel

in Minta se je za hip vzravnila na zadnjih nogah.

Veriga, ki ji je visela z ogrlice, se je svetila na solncu.

Takrat je nenadoma odjeknil suh pok. Majhen oblasek dima se je izvil iz puške moža, ki je stal na strehi. Sop dlake, iztrgane iz Mintine rame, je odletel v zrak; nato si slišal zategnjeno ječanje, človeško, v srce segajoče. V skoku se je vrnila Minta k otroku, ga pobrala in ga znova krčevito pritisnila na prsi. Zgrbljena v dve gube se je umaknila z obupanym izrazom v kot visoke gredi. Svoje žareče oči je sedaj upirala v strelca. Nekoč je že videla eno teh temnih in svetlih stvari, ki bruhajo ogenj — bilo je v času, ko je bila še prav mlada in ko so prišli v njen gozd moški, ki so metali pred seboj blisk in grom; in videla je, da je padlo okoli nje mnogo njenih sorodnikov in prijateljev. Zato je stiskala še krčevitej svoj zaklad.

Tanek curek temne tekočine je začel teči polahko po zaokroženem robu nazidka in v povsem ravni črti po kamnu

navzdol do vznožja zidovja. Bila je kri, ki je curljala iz rane na Mintini rami. Od pomilovanja je zamrmralo deset tisoč ustnic naenkrat; od neizrekljivega razburjenja je završalo to morje napetih obrazov. Tretji načrt se je ponesrečil kakor prejšnja dva. Novi navdih, nasveti, povelja so krožila po zraku. Toda vse je bilo nespametnejše, nesmiselnejše, eno bolj fantastično ko drugo. Vsi načrti so merili na to, da bi spravili Minto v zadrego in s tem bi spravili v nevarnost življenja malega bitja, ki je mahoma postalo tako dragoceno.

Med tem razmotrivanjem je pridrvel v svojem avtu policijski ravnatelj, si ogledal in potem moral, kakor drugi, priznati svojo nemoč. Rešitev, ki jo je predlagal, pa vendar ni bila brez duhovitosti. Hotel je obdati steber v višini mostu in ceste z možmi, ki bi držali mrežo, da ujamejo otroka, ko pade. Toda priznal je, da bi bilo nevarno, ko bi poskusili ločiti dete od opice s tem, da bi poslali na vrh stebra moža, oboroženega z bambusovo palico in pripravno zanko.

— Ne, ne! je zaklical krojaček, ki je bil še prav tak, kakršen je bil zbežal iz goreče hiše, to vam prepovedujem; ubili bi moje dete.

Mati je začela ugovarjati gostobesedno in zgovorno kakor neumna. Vse, ki so stali dovolj blizu, da so slišali to klicanje in ihtenje, je to globoko presunilo. Policijski načelnik je torej opustil svoj načrt in je izjavil svojo nemoč komisarju, ki je pritekel ves zasopljn. Toda tudi ta uradnik ni bil nič manj v zadregi in že zadosti je premišljal, kako bi mogel odstraniti z ulice tle tisoče razdraženih zijal.

Medtem pa je nastalo v zadnjih vrstah gneče močno vrvenje, ki ga je spremljalo kričanje in vpitje, in kmalu si videl moža s črnimi lasmi in z uhani o ušesih, ki si je krčevito prizadeval, da si napravi pot sredi goste množice.

Kričal je na vse pretege italijanski in mahal, kar je mogel, z rokama, da bi ga razumeli. Slednjič so spoznali, da je lastnik opice. Prihajal je baš iz hiše enega svojih sorojakov, kamor je bil šel prosit gostoljubja čez noč. Tedaj so se razmaknili valovi ljudi, ki so pokrivali mostno strmino in so ga spustili skozi. Z divjimi očmi, s spačenim obrazom, blebetajoč nerazumljive besede, je Prelli planil na prazen prostor, ki ga je bila policija napravila pod stebrom. Tu so stali otrokovi starši in trije mestni uradniki.

— Vaša opica! je zarjula ga. Marsu-mova in se liki tigrice vrgla na Napolitanca, da ga zgrabi za vrat; ukradla mi je otroka!

— Ne, ne, Sara, je priskočil krojač in položil roko na suho ramo svoje žene, opica je rešila naše dete... Spomni se na požar!

— Moja Minta, moja Minta! je ječal Prelli.

Izguba tovarišice in družice, ki jo je imel tako rad, je bila zanj prav tako kruta kakor za go. Marsumovo izguba otroka. S solzami v očeh je okrenil glavo proti vrhu stebra, na kojega robu je molel opičin rep in črne tace.

— Minta! Minta! je vzkliknil.

Klical jo je z najslajšimi priimki in se trudil, da jo privabi doli.

Morda je njegov glas zamrl v hrupu kričeče množice in v ropotu vlakov, ki so drveli mimo nepretrgoma in stresali ogrodje orjaškega mostu, vsekakor je bila podoba, da ga Minta ne čuje in se ne gane. Prelli ji je mahal z rokama in jo znova prosil z glasom, polnim nežnosti, z ljubeznivimi domačimi priimki, s pesniškimi in zmanjševalnimi pridevniki, in njegov glas je postal tako sladek kakor glas zaljubljenec, pa vse ni nič izdalo: žival je bila gluha za njegove klice in je še dalje pritiskala z materinsko kretnjo svoje dragoceno človeško breme. Obup se je že polasčal Prellija in se izražal na njegovem zgrbančenem obrazu.

Toda v hipu je zažarela luč navdihnjenja v njegovih črnih očeh. Kričnil je nekaj, česar ni nihče razumel, se obrnil, in znova pognal med množico ter si s komolci utrl izhod.

Bilo je že pozno dopoldne. Že več ko osem ur je bilo malo krojačevo dete na tem silnem stebri v rokah čudne varuhinje. Solnce je znova pripekalo s svojimi neusmiljenimi žarki nad mestom...

Nenadoma je zadonelo vpitje. Sandro Prelli se je pojavil v daljavi in rinil pred sabo svoje orgle. Kakor prvikrat, ko je prišel do mostne strmine, se je razmaknila množica, da mu naredi pot. Priko-talil je do stebra svoje težko godalo v pestrih barvah. Potem se je s silnimi dramatičnimi kretnjami obrnil na rado-vedne in nezmožne uradnike. Nihče ni razumel niti trohice, kar jim je kričal Prelli.

Takrat se je približal razcapan paglav-ec in prevedel Italijanove besede.

— Prosi, da prekinete ropot voz in vlakov, ker sicer opica ne bo slišala glasbe.

Od ust do ust so ponavljali v množici prošnjo Sandra Prellija in množica je postala kmalu nestrpna in divja.

— Ustavite promet! Ustavite vlake! je zapovedujoče kričalo pet tisoč glasov.

V nekoliko trenutkih so ustavili promet. Tudi množica sama se je pomirila in utihnila. Mislil bi, da se bo zgodilo nekaj strašnega in groznega.

Takrat pa je nenadoma prekinila jasna in zvonka godba ta nadčloveški molk. Prellijeve orgle so napolnile zrak s kovinskimi glasovi kakor z udarci na nakovalo. Zdelo se je, da se trese most od te oblastne godbe. Rekel bi bil, da so se izpremenile velike in male žice v zvočne strune in tvorijo velikansko jekleno harfo. Množica je prepoznala domači napev »La donna è mobile« iz Rigoletta in nehoté je tiho vzvalovila po zapeljivem ritmu godbe.

Zmagoslavno, radostno se je dvigala godba zveneč in presekano proti jasnemu nebu. Edini Prelli je vedel, kako čarobno učinkuje ta melodija na srce njegove Minte. Učinek, ki ga je proizvajala nanjo, je bil vedno isti in zmerom je takoj pritekla, kjer koli je bila, in skočila v naročje svojemu gospodarju.

Minta je slišala godbo in se odzvala njenemu klicu. Glasen krik je zadonel iz vseh sosednih ulic in prevladal za hip godbo. Minta je stopila z nazidka in se oprijela velike žice, ki je vezala oba konca mostu. Njena veriga, ki je opletala med njeno hojo, je zdaj pa zdaj nalahko zažvenčala. Žival je še vedno držala v svojih rokah napol nago dete. Prelli je igral vedno hitreje in godba se je zdela, da postaja vsak hip še glasnejša. In ob istem času se je Minta počasi spuščala — nezaupljiva in previdna — se zdaj pa zdaj ustavila, kakor da ji je zoprno vrniti se na zemljo, na to zemljo, na kakršni bivajo ljudje in na kateri se vedejo ljudje tako bedasto in nestanovitno. Ko pa je zagledala svojega gospodarja, je zapustila debelo žico in zdrsela po eni jeklenih vrvi, na katerih visi prehod mostu.

— Minta! Minta mia! je zaklical Sandro Prelli.

— Moje dete, moj ljubček! je vzkliknila Sara Marsumova in planila, da iztrga svojega otroka opici iz rok.

Poljubljala je obraz in telo malega bitja in njegovo kričanje je bilo zanjo božanska godba. Minta je ostala nepre-

mična, gledala okrog sebe, mežikala z očmi, dokler je ni poklical njen gospodar znova po imenu. Tedaj je prtajeno,

strastno zaihtela, skočila mu na roke in se mu kričeče privila na prsi.

Čez pol ure je bilo vse zopet kakor običajno, nad mostom, pod njim in okrog njega.

Nobena sled drame ni ostala — nič, razen dolge in tanke rdeče lise, ki se je vila od vznožja velikanskega stebra do vrha njegovega visokega nazidca, ki se dviga proti sinjemu nebu.

(KONEC).

(Zgodbo je ilustriral Fran Škodlar).

Po 700 letih

Mesto Amalfi je v srednjem veku poznalo dobo razcvita kakor ljudovlade Genua, Piza, Benetke. Tam se je rodil znani brodar Flavio Gioia, izumitelj kompasa. Sluje pa tudi po svojem morskem pravilniku, ki je cela stoletja edini veljal za plovmbo po Sredozemskem morju, ter po izredno redkem prepisu pandekt cesarja Justinijana. Obeh teh dragocenih listin pa se je polastila pizanska republika v neki vojni z Amalfi, toda v sporu s Florencio jih je morala prepustiti zmagovalci. Duce je sedaj ukazal vrniti oba dokumenta. Nadzornik italijanskih knjižnic se je z njima pripeljal na ladji v Amalfi ter ju slovesno izročil mestnemu podestatu.

Iz boja do roja

Boj za svobodo vesti je populariziral mlado umetnost tiskarstva in knjige

Ile dni praznujejo evangelijski kristjani štiristoletnico »rojstva« svoje cerkve. Ker so avgsburški dnevi važen mejnik v zgodovini verstev in občega človeškega mišljenja in ker imamo tudi med našimi sorojaki (v Prekinurju) precejšnje število pripadnikov evangelijske konfesije, posvečamo ob tej priliki naslednje vrste dogodkom pred štiri sto leti.

Martin Luther

Bilo je leta 1530. Trinajst let je že minulo, odkar je Martin Luther nabil na vrata wittenberške grajske cerkve svojih 95 tez. Srednji vek je bil že premagan in nova doba je trkala zmagujoče na vrata. Zato se je cesar Karol V. odločil, da skliče državni zbor, ki naj reši cerkvene spore. S spojitvijo španske in nemške krone mu je padla v naročje država, »v kateri ni nikdar zašlo solnce«, vendar pa so ograjali enotnost države veliki cerkveni spori. Če bi bilo po cesarjevi volji, bi bil že davno po vzgledu španske inkvizicije zatrt nemški protestantizem, toda cesar je bil toliko previden, da je uvidel dalekosežnost nove krščanske vere, ki je bila nevarnejša

Filip Melanchthon čita na državnem zboru v Avgsburgu evangelijsko veroizpoved

papeštvu kakor njemu. Tudi se ni smel zameriti Luthru vdanim državnim knezom, čijih pomoč je potreboval ob svojih številnih vojnih pohodih. Zato je sklical državni zbor in obljubil, da bo vsent pravičen vladar.

Evangeliciane je cesarjev sklep navdal z upanjem, toda že po dobrem mesecu se je njihov upanje spremenilo v nezaupanje. Cesar se je namreč dal kronati (24. februarja 1530) v Bologni od papeža, ki mu je moral obljubiti, da bo preganjal »krivoverce«. Papež mu je zato dovolil, da je smel dobršen kos poti držati njegovega konja za uzdo. To je bilo zadnje papeško kronanje nemškega cesarja. Evangeliciani so videli v cesarju ponovno svojega nasprotnika in so se zato začeli temeljito pripravljati na državni zbor.

Zvečer 15. junija je prišel mladi cesar v spremstvu vdanih knezov v bogati Avgsburg. 19. junija je bila slovesna otvoritev državnega zbora, ki se je zbral 25. junija v prostorih škofovskega gradu, da sliši evangelijsko veroizpoved, ki je bila prečitana v latinskem in nemškem jeziku. Čitanje je trajalo dve uri in je napravilo globok vtis na zborovalce.

Znameniti spis, ki je dobil v zgodovini ime »Avgsburška konfesija«, je bil izročen katoliškim bogoslovcem v proučevanje. Sodba teh učenjakov, ki so bili po večini Luthrovi osebni nasprotniki, je bila taka, da jo je cesar, kakor pravi kronika, nejevoljno zvil in odložil. Tudi predelava te sodbe ni bila dosti boljša, vendar je bila prečitana 3. avgusta v istem

prostoru kakor evangelijska. Od evangeličanov so zahtevali, da morajo priznati svoj poraz, kar so seveda odklonili, obenem pa izjavili, da so pripravljeni na pogajanja v raznih vprašanjih. Pogajanja so bila brezuspešna. 22. septembra se je državni zbor razšel, ne da bi rešil spora. Vojna se je zdela neizogibna, toda cesar Karol je bil dovolj pameten, da je ni sprožil. Šele čez polnih sto let je prišlo do velike ločitve med rimskim duhom in Luthrovim naukom. Ta ločitev je zahtevala tri desetletja krvavih bojov v vseh zapadnih državah.

Avgsburška konfesija ni bil navaden verski akt, ampak pričetek svobodnega človeškega mišljenja, kateremu je pretižna nevarnost zasužnjenja v oblasti rimske dogme. Največja kulturna pridobitev tega verskega boja je bil princip, da vsaka hiša in vsaka rodbina dobi pod svojo streho Sveto pismo v domačem jeziku. V najtesnejši vzročni zvezi s to pridobitvijo pa je bilo stremenje tedanjih reformatorjev, da dvignejo preprosto ljudsko govorico do veljave pismenega jezika. Tako nam bo razumljivo zgodovinsko dejstvo, da spadajo v to dobo rojstna leta književnih jezikov današnje nemščine kakor tudi današnje naše slovenščine. Trubar (čigar sliko smo prinesli v prejšnji številki) in njegovi tovariši so nam torej napisali prve slovenske knjige, za kulturni napredek slovenskih dežel vneti vodilni možje iz naših gradov in mest pa so nam ustanovili v Ljubljani prvo tiskarsko podjetje.

Z lastnim orožjem nad črevesnega raka

Vsaka dežela, vsaka dolina in vsak hrib ima svoje posebno rastlinstvo. Pa ne le v zemlji rastejo rastline; tudi živalsko in človeško telo redi svoje rastline — bakterije, ki mu služijo v pomoč ali pa so njegovi najhujši sovražniki. Vemo, da je na primer konjskemu telesu neobhodno potrebna bakterija, ki razdira in prebavlja lesnino, da se more potem z njo okoristiti živalsko telo.

Tudi človek ima v svojem črevesju poleg drugih rastlin stalno neko bakterijo, ki ji pravimo koli bakterija. V zdravem črevesju živi letá nemoteno v prid in pomoč človeku pri prebavi.

Prav pogosto se dogaja, da spremeni rastlina, ki smo jo presadili v drugo zemljo, svoje lastnosti in celo svojo obliko. Tako na primer spremeni vsakomur znana hortenzija svojo običajno belorožnato barvo cvetov in dobi zamodrele cvete, če jo presadimo v

ilovnato zemljo, ali če dodamo navadni zemlji par kosov navadnega galuna.

Že predavnimi leti so dognali zdravniki, da se spremeni običajna lugasta vsebina zdravega črevesja v črevesju, ki ga je napadel rak v kisloto. Ta ugotovitev je silila neumorne raziskovalce strašne šibe človeštva — raka k nadaljnjim raziskovanjem: Odkod ta kislost? Čemu je potrebna v bolnem črevesju?

Leta trdega dela so rodila krasne uspehe, o katerih je nedavno poročal v zdravniškem društvu na Dunaju prof. dr. Freund. Trideset let je delal poskuse, da je mogel ugotoviti, da povzročujejo kislost črevesne tekočine izločavanja koli bakterij. Rakasto spremenjene črevesne celice so prisilile te bakterije, katerih izločki so navadno lugasti, da so se tako prilagodile novi okolici, da so spremenile tudi značaj svojih izločkov. In nele to! Kakor je

dognal prof. Freund, celo čuvajo koli bakterije s svojimi kiselkastimi izločki naglo se množee rakaste celice pred razpadom. Če take spremenjene bakterije čuvajo bolne celice, je sklespal razglabljaajoči duh učenjaka, kakšen vpliv imajo pa lugasti izločki navadnih koli bakterij na rakaste celice. In glejte čudo! Poskusi so nedvomno dognali, da ti lugasti izločki nele ovarajo rast rakastih celic, temveč že zrastle nove tvorbe mehčajo, manjšajo in celijo. Prof. Freund je tudi dognal sestavino v izločkih bakterij, ki povzroča celjenje rakovin. Še več, celo umetno je je mogoče napraviti v poljubnih množinah.

Poskusi na najbednejših bolnikih so sijajno uspeli, saj popuste po uporabi tega novega sredstva neznosne bolečine takoj, kakor da bi dobili bolniki kako mamilo. Silen smrad, ki ga razširja tak nesrečnež, se prav kmalu izgubi. Rane se pričnejo naglo celiti in bolnik, ki je že sklenil račun nad svojim bednim življenjem, pridobiva dnevno na teku, teži in zdravju.

Tako vidimo spet lep primer, kako gredo razne panoge prirodozlovne vede roko v roki h končnemu cilju, da postane človek neomejen gospodar nad podložno naravo.

Joseph Kessel

== Pustolovec v puščavi ==

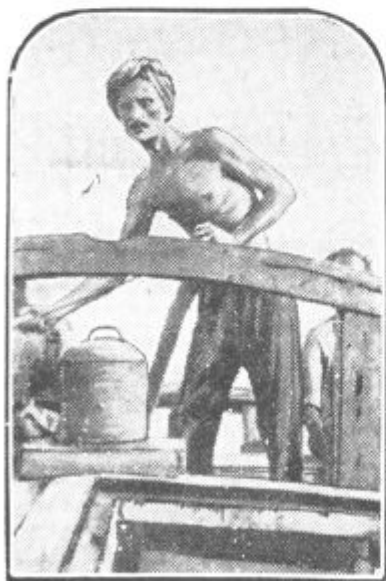
V Parizu jih je zelo malo, ki poznajo ime Henrya de Monfreida. Toda v vlažno vročem mlahavem Džibutiju, v etiopski goščavi, med črnimi pošastnimi kamni divjega Danakila, v jemenskih

bodo začeli Francozi, Angleži, Italijani, Abesinci, Arabci in Dankali pripovedovati o njem nasilne in fantastične zgodbe.

Rodom iz katalanske rodbine je Henry de Monfreid, sin grofa Daniela de Monfreida, slikar in potnik, prijatelj Gaugina, svoja mlada leta nekako zapravljal. Na politehniko ga niso sprejeli. Tako se je zgodilo, da se je izpridil s kupčijskimi posli in ljubavnimi pustolovščinami. S praznim srcem in s praznim žepom se je pred dvajsetimi leti vkrcal za Abesinijo. Kupčija s katero ga je izvabila v te kraje. Takrat je bilo de Monfreidu že nad trideset let. Smatral je svoje življenje že za zaključeno, toda usoda je hotela, da se je zgodilo baš narobe.

V teh divjih deželah, kjer prebivajo nagli in raskavi ljudje, ki jih obliva goreče morje, koder jedva plavajo druge ladje izvzemši sambuke ali parniki arabskih trgovcev in zaruke carinikiških gusarjev, tu je Henry de Monfreid hipoma začutil, da je v teh krajih doma. Nedvomno so njegovo mavriško poreklo, nekaj tihotapske krvi, prirojena plahost in strast za morje vzbudili v njem podzavesten, divji glad po pustolovščinah in samoti.

Navadil se je arabščine in narečij, v katere so spačili svojo govorico rodovi na nabrežju in v notranjosti dežele. Kakor domačini, je mrzil tudi on

Monfreid na jadrnici

pristaniščih, v pesku Hedžasa, pri ribičih biserov, sredi deviških otokov, skratka od Egipta do Seihelov zadoštuje, da samo izgovoriš to ime, pa ti

morilni ogenj solnca, jedel in oblačil se je po njih običajih. Tako utrjen je vodil karavane po puščavski močvirnati pokrajini v Avashu, kjer razsaja mrzlica. Večkrat so ga zasledovali lovci na ljudi. Da ga niso ujeli, se je moral prepleskati s črno barvo.

Tihotapec orožja in ribič biserov

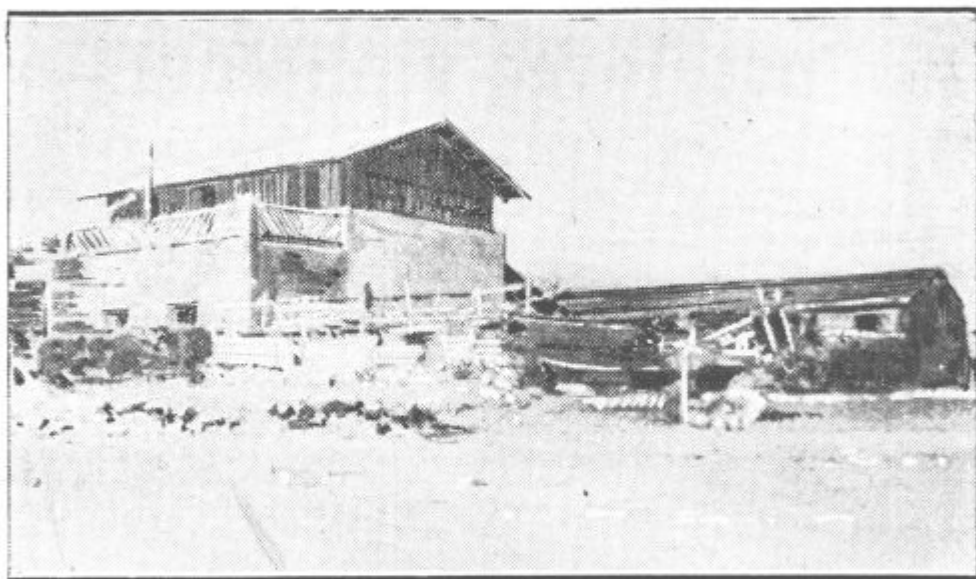
Na svojih potovanjih je spoznal, da je v teh krajih puška najpriljubljenejšje blago. Postal je tihotapec orožja. S skromnimi novci, ki si jih je bil prislužil na potovanjih s karavanami, je kupil sambuk, barko brez mostiča in z enim samim revnim jadrom. V tej orchovi lupini je začel križariti po Rdečem morju. Prekrižal je angleško stražo — Francozi se pred vojno za-

Nekega dne lanskega septembra je študiral ladijski poročnik Lablache z menoj smeri naše vožnje na tržišča s sužnji. Ko je tehtal težave, je rekel: »Poznam moža, ki bi mogel vse to razmotati — Monfreid...«

»Monfreid?«

Potreboval sem samo par minut, da sem v glavi uredil zmedene spomine, ki jih je v meni zbudilo izrečeno ime. Lablache mi je pomagal. Pripovedoval mi je legendo o Monfreidu: tihotapec, gusar, ladje z duhovi so bili bistveni elementi.

Naj bodo te pravljice resnične ali izmišljene — eno je bilo gotovo: ta podivjani in fantastični Francoz bi bil za nas idealen vodja.

Monfreidovo bivališče v Oboku

radi tega niso pritoževali — In je iztovoril tovor ponoči v kakršnemkoli samotnem zalivu. Spoznal je vse otosčiče, vse pristančke in vsa zasidrališča. Baval se je tudi z nabiranjem biserov in se je ustanovil prav po domače na nekem divjem otoku sredi pravljičnega labirinta ricifor s svojimi potapljači in črnimi mornarji.

Pred enajstimi leti sem se vračal iz Vladivostoka in se dotaknil Džibutija. Pripovedovali so mi o Monfreidu. Bil sem zelo mlad in poln romantike; na misel mi je prišel Byronov Manfred. Potem je podoba obledela.

Toda kje je? Na katerem otoku živi, v kateri skriti puščavi? Z enakim obžalovanjem in enako resignacijo sva z Lablacheom načela drugo temo.

Minulo je komaj teden dni in Lablache je s svojo naravno nadarjenostjo, svojim pogumom in svojim veseljem po srečnem naključju našel Monfreidovo sled. Kakšen slučaj! Pomislite — Monfreid je prišel v Pariz! Usojeno nam je bilo, da smo odpotovali skupno.

Bil sem razburjen, ko sem šel k Monfreidu. Strah me je bilo predmeta mojih sanj, bal sem se tudi za sliko,

ki jo bom s tem mogoče razdel. Kako hvaležen sem mu bil, da me s svojim obrazom, svojimi gibi, s svojimi pogledi ni razočaral!

Dasi je star že petdeset let, je Monfreid še vedno gibčen in prožen kakor mladenič. Hoja mu je hitra in tiha. Temno modre oči pod črnimi obrvmi spominjajo na goščavo in morje hkrati. Katalanska rasa se kaže v njegovem dolgem ovalnem obrazu z orlovskim nosom. Nepopravljiva rjavkasta koža ga približuje Arabcem. Obleka na njem se zdi tuja. Na prvi pogled spoznaš, da je njegovo pravo oblačilo — solnčni ogenj in veter iz daljave. Njegov zastrt glas se zdi kakor ustvarjen za opisovanje bojev s kiti, potapljanja in lova na bisere, za pripovedovanje, kako so pohabili premagance.

Bil sem njegov gost v Diré-Daona, v njegovi elektrarni in njegovem mlinu v Haratouéu, v njegovi hiši, na njegovem vrtu, sredi žuborečih voda, sredi kavovca in banan, med sužnji, ki so prinašali les. Živel sem na njegovi terasi v Oboku, kjer so nakopičena jadra, vrvi in majhni topovi iz starih časov.

Po njegovi zaslugi sem spoznal Gube-Karab in Hudičev otočič. Preizkusil sem silovito divjo burjo Bab-el-

Mandeba na njegovi mali obrežni ladji z njegovim črnim moštvom. In sem videl, da ta črni tihotapec, ta gusar, kakor ga imenujejo njegovi prijatelji v ljubeznivi zlobnosti — videl sem in spoznal, da je ta mož služil in da še služi svoji domovini.

Ali je tihotapil orožje? Da, toda v času, ko je bilo to v Džibutiju dovoljeno. Ali je uvažal v Egipt hašiš? Tega ne vem, to je stvar policije v Kairu in Londonu. »Intelligence Service« ga je zapisal v črno knjigo in ga zasleduje.

Nasprotno pa obstoja v Abesiniji francoska industrija — njen gospodar je Monfreid. Francoska oaza v Hararu je prav tako last Monfreida. V nepoznanem masivu Mablata pri današnji kiliških vojščakih, kamor še ni stopila bela noga, stoji francoska hiša — last Monfreida. Pri rodovih, kjer ne zmore governor ničesar, je ime Monfreida varna zaščita.

Kako ne bi človek izkoristil tako preizkušenega moža? Toda governor bi moral biti drug človek, če bi hotel to razumeti.

Kmalu bomo zopet srečali tega funkcionarja, čigar krivda je, da nismo enega dela našega raziskovanja trgovine s sužnji izvedli do kraja.

Državni poglavarji zunaj Evrope

Amerika. Zedinjene države — Herbert E. Hoover; Argentina — dr. Hipolit Irigoyen; Bolivija — dr. Hernando Siles; Brazilija — dr. Pereira de Souza; Čile — general Carlos Ibañez del Campo; Kolumbija — dr. Miguel Abadía Méndez; Kosta-Rika — Lito Cleto González Víquez; Kuba — dr. Gerardo Machado de Morales; Dominikanska republika — general Horacio Vázquez; Ekvador — dr. Isidro Ayora; Guatemala — general Lázaro Chacón; Haiti — J. L. Borno; Honduras — dr. Miguel Paz Baraona; Mehiko — Emilio Portes Gil; Nikaragua — Adolf Duaz; Panama — don Florencio Harmodio Arosemena; Paragvaj — dr. José Guggiari; Peru — Augusto Leguía; Salvador — dr. Pío Romero Bosque; Urugvaj — dr. Juan Campistagny; Venezuela — general Juan Vic Gómez (vsi predsedniki).

Afrika. Egipt — kralj Fuad I.; Etiopija — cesar R. M. Tafari; Liberia — prezident Charles Dumbur Burgess King; Marok — sultan Mulaj ben Jusuf; Tunizija — bej Si Ahmed; Zanzibar — sultan Sijid Halifa bin Harus bin Thweim bin Said.

Azija. Afganistan — emir Nadir Kan; Kitajska (narodna vlada v Nankingu) — general Chiang-Hai-šek; Japonska — cesar Hiro Hito; Laos — kralj Chao Sisavong; Mongolska — Dambin Surun; Perzija — šah Reza Pahlavi; Siam — kralj Prajadhipok; Sirija — šejk Tagg Eddin; Turška — prezident Ghazi Mustafa Kemal Hastleteri.

Poslušaj Berlin

Najmanj civiliziran trenutek pri izobražencu je baže zjutraj, ko se slabo spočit prebudi in mu želodec kruli: take volje je kakor renčoč medved. Na drugi strani pa so nas učili, da godba blaži duha. Ravnateljstvo brezžične postaje v Berlinu je bržkone upoštevalo obe dejstvi, ker je sklenilo oddajati rani koncert, zornico bi dejal. Tako hočejo na svoj način pobijati poletno zlovoljnost. Ti koncerti se bodo pričnili ob tri četrti na sedem in trajali poldrugo uro. Nemci nimajo poletne ure, tako se bodo njih časovniki strinjali z angleškimi in francoskimi. Na ta način bo znaten del Evrope lahko užival glasbeno zdravilo.

Zgodovina tenisa

Marsikomu se bo zdela čudna trditev, da je teniška igra stara 300 ali celo 400 let. O tem nam pričajo številni zgodovinski viri, dasi takrat tenis niso še igrali v današnji obliki in po sedaj veljavnih pravilih. Takrat se z žogo niso igrali na prostem, temveč v kritih prostorih, tako zvanih igralnicah. Za igro z žogo so veljala tudi takrat stroga pravila, ki so zelo sličila sedanjim, kar izvira že iz tega, da jih je

pravila, ki so bila morda sprejeta okoli leta 1780., so bila zelo podobna sedanjim. Etimolog Jacobson razlaga v svojem tehnološkem slovarju iz leta 1781. besedo igralnico in pravi med drugim, da misli s to igro le igro z žogo, pri kateri se poslužujejo igralci raketa. Sprva, tako dostavlja Jacobson, so igrali žogo samo z roko; okoli leta 1427. je prišla v Pariz neka Margot, ki je izborno igrala žogo in prva uvedla rakete. Z žogo se igra v partijah

Levo: Svetovna prvakinja Helen Wills-Moody. Zgoraj: Francoska prvakinja Mathieu. Desno: Američanka Ryan. Spodaj: Cilly Aussem (Nemčija), ki je zmagala nad drugo najboljšo igralko sveta mis Jacobsovo brez izgubljenega seta.

leta 1874. vzel angleški major Wingfield kot temeljna pravila modernega tenisa. Navdušeni ljubitelji proste narave je dal patentirati igro z žogo na prostem; prostor je bil razdeljen po vzorcu peščene ure, tako da je bil v sredini ožji kot na koncih. Iz tega načrta se je pozneje rodila misel štiriglatega igrišča, ki se je ohranila do današnjih dni.

Ko je bila igra z žogo prenešana iz igralnic na zeleno trato, je bilo treba seveda nekoliko spremeniti pravila. Že ta

in sicer samo med dvema, tremi ali štirimi osebami. Vsaka partija obsega šest ali sedem iger; vsaka igra šteje 60. Vsak udarec šteje 15 točk, tako da je lahko igro zaključiti s štirimi udarci, če so zaporedoma dobljeni. Prvo in najvažnejše pravilo v tej igri je, da se žoga ujame v zraku ali pa tedaj, ko prvič odskoči s tal. Če odskoči drugič ali se odbije od strehe ali stene, žoge ni treba več loviti, ker takšen udarec ne šteje več. Igralec je v tej igri posebno spreten tedaj, če zna žogo udarjati tako,

da preslepi nasprotnikovo previdnost. Dobro igra oni, ki udari žogo tik nad napeto vrvo in mrežo, ali še boljše oni, ki zadene žogo tako, da oplazi gornji rob mreže. Slab je vselej udarec, po katerem se žoga zadene v mrežo in pade pred njo na tla... Tako opisuje bistvene znake starega tenisa znanstvenik iz 18. stoletja!

O omenjeni iznajditelji raketa niso znani točni podatki. Kakor beleži Etienne Pasquier, je prišla leta 1427. v Pariz gospodična Margot, ki je bila nekakšna teniška prvakinja takratne dobe in je odlično sukala raket, ki ga je pričela sama uvajati. Do tedaj so žogo udarjali z roko, odkoder izvira tudi prvi naziv igre »jeu de paumes«, t. j. igra s plosko roko. Že v 18. stoletju je dosegel raket današnjo obliko. Na ogradju je bilo napetih 18 strun po dolgem in 33 strun po širini; ročaj je bil prevlečen z ovčjim usnjem. Žoge so bile iz trdo stisnjene volne, ki je bila povrhu obdana s tenko mrežo. Namestu mreže, ki deli prostor v dva enaka dela, je bila napeta vrva.

Igra z žogo v tkzv. igralnicah je bila v splošnem zelo priljubljena in razširjena. Posebno bohotno se je razvila proti koncu 16. stoletja. V Berlinu so zgradili leta 1667 veliko igralnico; veliki knez je izdal takrat posebni igralni red, po katerem so se morali ravnati igralci in obiskovalci javne igralnice. Tistihdob je bilo mnogo igralnic po knežjih dvorinah, vseučiliških mestih in drugih bogatih središčih, kakor n. pr. v Bazlu, Frankobrodu, Stuttgartu, Pragi, na Dunaju itd. V igralnicah so bila tla tlakovana z velikimi kvadratnimi ploščami, po katerih so bile v črnem začrtane obmejne linije. Igro so nadzorovali in vodili posebni igralni mojstri, ki so bili zato nameščeni od države. Tudi mesta so imela svoje posebne igralne mojstre, ki so obenem skrbeli tudi za opremo igralcev in igralnic in poučevali začetnike.

Leta 1637. je bilo v Parizu 114 igralnic; zadnje so porabili v druge namene leta 1839. Šele Napoleon III. je dal leta 1863. zgraditi v tuilerijskih vrtovih novo igralnico. V Nemčiji je tridesetletna vojna precej škodovala razvoju starega tenisa. Na Dunaju, kjer je cesar Ferdinand I. uvedel igro z žogo, se je ohranila še najdeli. Stare igralnice so pozneje spremenili v shrambe za žito, skladišča, bolnice, arhive, pisarne itd. Najbolj priljubljena je morala biti igra z žogo v Italiji. To posnemamo iz Goethevega poročila o potovanju v Italijo, kjer se je 16. septembra 1786 v Veroni vršil redni teniški turnir, na katerem so javno nastopili po štirje igralci iz Vicenze in Verone. Pri tem opisuje, da goje to igro v Italiji leto in dan, običajno dve uri dnevno pred nočjo. Igro, ki jo je videl Goethe, je gledalo 4000 ali 5000 moških; žensk (!) menda ni bilo med njimi. Nemec opisuje dogodek takole: V primeru razdalji sta postavljeni dve ploskvi iz

desk, ki sta nagnjeni druga proti drugi. Oni, ki ima prvi udarec, stoji na najvišjem mestu in ima leseno pripravo za udarjanje. Njegov pomočnik vrže žogo proti njemu; oni na najvišjem mestu steče proti njej in poveča s tem silo udarca. Nasprotnika na drugi ploskvi skušata žogo udariti nazaj in tako gre žoga sem in tja, dokler ne obleži v polju.

Anglija, ki jo je smatrati za pravo domovino modernega tenisa, je nedavno slavila štiristoletnico otvoritve prvega teniškega igrišča. Podatki o tem so ohranjeni v poročilu beneškega poslanika Giustinianija, ki je izčrpno poročal republikli, kako je kralj Henrik VIII. igral žogo. Kralj je bil baže navdušen igravec tenisa in si je v ta namen zgradil l. 1529. v svojem gradu Hampton Court prvovrstno igrišče. Tudi Shakespeare omenja v svoji zgodovinski drami »Henrik VIII.« to igro, dasi ji ne ve pravega imena. Mnogi nasledniki Henrika VIII. so ostali navdušeni pristaši belega sporta. Tako n. pr. je kralj Karol I. redno vstajal ob 6. zjutraj in odigral na igrišču v Hampton Courtu partijo tenisa.

Angleži so bili tudi prvi, ki so prenesli tenis na prosto. Tako poroča John Nichols že o paradnem nastopu teniških igralcev na zeleni trati pred kraljico Elizabeto v l. 1591. Leta 1793. je objavilo neko angleško sportno glasilo navdušeno vest o razširjenosti tenisa na prostem. Igralci so pri tem kar sami spreminjali pravila, ki so bila sicer prirejena le za igranje v kritih igralnicah.

Po vsem tem ni čudno, če je Anglija kot domovina tenisa imela v prvih desetletjih modernega tenisa najboljše igralce. Pred dobrimi 30 leti je bil n. pr. slavnj Anglež R. F. Doherty sploh nepremagljiv. On in še mnogi drugi so bil pravi amaterji, dočim o današnjih najboljših igralcih tenisa tega ni mogoče več trditi. Tilden, Cochet in kakor se imenujejo, igrajo samo tenis in živijo le od igre. Anglija se je morala v prvih letih tega stoletja odpovedati prvenstvu, ko sta se brata Doherty umaknila s prostorov. Na vrsto je prišla Avstralija, ki je potegnila prvo mesto z izbornim A. F. Wildingom nase. Za njo je vstala Amerika, danes pa veljajo kot najboljši teniški igralci Francozi, med njimi kot prvi Cochet, Lacoste in Borotra, ki imajo odločilno besedo v bojih za slavno teniško lovoriko, Davisov pokal. Tudi letos se vse zdi, da bo Francija odnesla v teh bojih zmago in obdržala Davisov pokal kot simbol najmočnejših igralcev še eno leto v svoji posesti.

Sloviti psi

Znameniti čini psov bodo posihmal javno priznani. V Zedinjenih državah Amerike najavlja skupina ljudi načrt odlikovanja psov z zlato svetinjo. Podeljevala se bo vsakih šest mesecev tistemu štirinožcu, ki bo izvršil najslavnejši čin v tem času. Pri podeljevanju nagrad se ne bo komisija ozirala ne na vrsto, ne na barvo, niti na pokolenje psa. Pravico do nagrade bodo imeli celo psi brez gospodarja in bodo v tem oziru izenačeni z bernardinci, če bodo za njih govorila junaška dejanja. Humanitarne ustanove, društva za zaščito živali in prijatelji živali podpirajo ta načrt.

Med štirinožnimi prijatelji človeka jih je mnogo, ki se lahko ponašajo z neko slavo. Celo takšni se najdejo, ki jim hvaležni svet postavlja spomenike. Še več pa je psov, čijih junaštva so znana le ozkemu krogu ljudi ali pa nobenemu. Skoro ne mine dan, da ne bi listi poročali o kakšnem junaškem činu zvestega psa, ki je rešil svojega gospodarja. To so značajni psi, ki se žrtvujejo in umejo, če treba, čudovito poginiti; psi, ki so nenavadno inteligentni, kakor je bil n. pr. nedavno poginuli nemški ovčarski pes Follows, ki mu je bilo počilo srce v Newtonu (Massachusetts) zaradi štiritedenske gospodarjeve odsotnosti. Follows je bil edini učen pes, ki je umel razlikovati 500 besed po barvi glasu. Psiholog za živali na Columbia univerzi je označil Followsa za enega najinteligentnejših psov in za edino znano žival svoje vrste, ki je imela zmožnost koncentracije. O nekem psu, po imenu Nero, poročajo, da so bile njegove vremenske napovedi mnogo zanesljivejše kakor meteorološke postaje. Talent je ležal v njegovem jeziku, čigar barva se ni nikoli zmotila in je napovedala vreme nezmotljivo. Če je bil jezik rahlo rdeč, je kazal dež; močna rdeča barva je napovedovala nevihto. Pri potnikih, ki so obiskovali maplewoodsko postajo v New Jerseyu, kjer je živel Nero, je veljal pes za tako zanesljiv barometer, da so ljudje puščali svoje dežnike na postaji, če ni kazal njegov jezik nevihto ali dežja. Pred kratkim je Nero poginil na starostni oslabeledosti.

Govorečih psov je celo vrsta, ki pa so zmožni večinoma le bebljati nekoliko glasov, in še te tako, da jih človek jedva razume. Na razstavi psov v Bostonu je

zbudil govoreči buldog »Princess Jacqueline« veliko začudenje. Žival je namreč mogla ponavljati besede, ki jih je človek izustil pred njo. Lastnica psa je izjavila, da ni nikoli učila živali govoriti. Ko je bil pes star tri ali štiri leta, je vprašala go-

»Babi«, ki je rešil iz reke neko dekletce. »Humane Society« v St. Louisu ga je odlikovala s hrabrostno svetinjo.

spodinja: »Do want to go out?«, nakar je žival ponovila besedo »out«. Potem si je pes zapomnil besedo »elevator« in še mnogo drugih.

Psi — rešitelji življenja

Iz Cedar Rapidsa v Jovi poročajo o rešitvi nekega farmerja po njegovem inteligentnem in pogumnem psu. Farmer Clark se je vračal domov na kmetijo. Med tračnicami milwaukeške železnice pa je dobil srčni napad in se je zgrudil na zemljo. Trevox, beli koli, je začel lajati in ni zapustil svojega gospodarja; drugi pes Frekles pa je tekel bližajočemu se osebnemu vlaku naproti in je tako lajal, da je postal strojevodja pozoren in ustavil vlak. Farmerja so naložili v vagon

in oba psa sta stala ves čas ob njem ter ga nista zapustila do prihodnje postaje, kjer je prišla na pomoč ambulanca, ki ga je odpeljala na dom.

V Middletownu je lezlo neko dveletno dete po tračnicah. V bližini neke hiše se je otrok utrudil in zaspal na tiru. Domači ovčarski pes Prince, ki je pogrešil otroka, je šel za njim in našel dete baš ko se je pojavil na obzorju vlak. Zgrabil ga je z zobmi za obleko in nesel v stran, da ga ni povozila lokomotiva. Temu psu je podelilo društvo Massachusetts Society for the Prevention of Cruelty zlato svetinjo.

V Stamfordu (Connecticut) je dal buldog Tip življenje za svojega gospodarja. Eksplozirala je petrolejska peč in v sobi, kjer je spal gospodar, je začelo goreti. Tip je lajal in grizel tako dolgo posteljino, da se je mož prebudil. Bilo je baš v zadnjem trenutku. Skočil je skozi okno in se rešil. Tip je nato stekel v spalnico, kjer je menil, da sta žena in otrok, ki pa sta bila tisti dan srečno z doma. Gasilci so našli pozneje zoglenelo Tipovo truplo med razvalinami pod dečkovo posteljo.

V Meritsvilleu sta opazila ovčarska psa Brownie in Dixie plamene, ki so udarjali skozi streho neke hiše. Planila sta skozi pritlično okno v stavbo, preiskala vse prostore in sta z laježem zbudila ljudi iz spanja. V nekem prostoru je spala starejša ženska, ki je bila, ko sta psa vdrla do nje, skoro že nezavestna. Pravočasno se je še zavedla in zbežala iz goreče hiše. Plameni pa so zvestima živalima zaprli izhod. Poginila sta po plemenitem dejanju v ognju.

Dvorana slavnih psov

To so več ali manj vsakdanji dogodki iz pasjega življenja, ki bi jih lahko poljubno izpopolnili, čini, o katerih se malo izve izven kraja, kjer so se primerili. Mnogo pa je slavnih psov, ki se lahko ponašajo z junaškimi čini in veljajo po vsej pravici za plemenite zastopnike svoje vrste. Hvaležni svet jim je postavil spomenike, ki so jih bili vredni.

V prirodopisnem muzeju v New Yorku vidiš v steklenih omarah dike svoje vrste: poleg vsakega najdeš napisano zgodovino s slavnimi čini. Whitneyeva zbirka razpolaga s slavnimi zastopniki pasje družine. Njen ustanovitelj je osnoval posebno dvorano za slavne pse, ki so se izkazali s pogumnimi in izrednimi čini. Tako vidiš v teh prostorih psa Toga, slovitega štirinožca z Aljaske, ki je bil odlikovan s posebno častno nagrado Ya-

leške univerze. Togo, ki je vodil pasje krdelo pod Admunsenovim vodstvom čez polotok Seward, je dosegel mednaroden sloves in splošno občudovanje, ko je potoval 675 milj daleč po snežnih poljih iz Neuanija v Nome, kjer je vladala davica. Togo je nesel nesrečnikom rešilni serum. Vsa Amerika je z napetostjo zasledovala potek njegovega potovanja in je drhtela od radosti, ko je prišel na mesto. Togo se je zlasti po tem, da ni rad sedel doma na zapečku, ampak je naravnost divjal od veselja, če se se obetala težka potovanja skozi zasnežena polja. Vedno je silil ven, nobena ovira mu ni bila premajhna, vsako je premagal. Vodstvo v krdelu, ki je neslo nesrečnim bolnikom pomoč, si je priboril s težkim samoobvladanjem in s trdim delom. Trinajst let star se je Togo odtegnil delu in nedavno ga je pobrala starostna bolezen nevritis.

Mesto Caracas v Venezueli je našlo v sivem psu Cindersu mnogo patriotizma. Povišalo ga je v svobodnega meščana. Cinders si je pridobil posebnih zaslug za kip z jezdecem, ki je postavljen na javnem trgu. Nepretrgoma ga je čuval in podil od njega pasje tovariše, ki so se mu skušali približati. Podnevi je bdel, ponoči pa spal ob vznožju kipa. Njegov sloves je bil tolik, da so ga smatrali za srečo, kjerkoli se je pojavil. Lastniki trgovin in prodajaln so ga zato vabili v svoje prostore z vsakojakimi vabami, a Cinders se je redko odzival. Njegovo domoljubje in vztrajnost sta bila nagrajena s priznanjem svobodnega meščanstva.

To so le nekateri primeri iz življenja požrtvovalnih štirinožcev, prijateljev človeka, simbolov in aristokratov svojega rodu, ki ga dičijo redke čednosti in značilne črte in ki zaslužijo, da jih človeštvo obdrži v hvaležnem spominu za njih zvestobo in požrtvovalnost.

Največje jugoslovensko gospodarsko podjetje v zgodovini

The Laurato Nitrate Company Ltd.

Imenovanemu podjetju s sedežem v Londonu in lokalnim upravnim svetom v Čile je stal na čelu dalmatinski rojak Paško Baburica, self-made man, ki nima več ko preprosto dalmatinsko osnovno šolo.

Glavni faktor v tem podjetju je bila tvrdka »Baburica, Lukinović y Compania (Frano Petrinović), ki je delala z obratnim kapitalom 65 milijonov pezov ali 422 milijonov Din. Začetki soliterskih podjetij g. Baburice segajo v l. 1904., ko se je v društvu pok. Ivana Sargo in Remigija Gazzari začel zanimati za to industrijo. L. 1913. se je ustanovila soliterska družba »Baburizza, Bruna y Cia.« Tretji tovariš je bil Josip Lukinović. L. 1917. je Avgust Bruna iz družbe izstopil, nakar je bila sestavljena prej imenovana družba Baburizza, Lukinović y Cia.

Od l. 1913. se je Baburica prizadeval, da udruži kolikor mogoče mnogo soliterskih družb in 1925 mu je res uspelo, da je spravil v skupno družbo sedemnajst manjših tvrdk in ustanovil veliko The Laurato Nitrate Company z osnovnim kapitalom 6.560.000 funtov, ki pa je bil l. 1929. dvignjen na osem milijonov funtov ali po naše ogromno vsoto dveh milijard 200 milijonov dinarjev.

Kolikšnega obsega je ta družba, naj pokažejo te-le številke iz njene bilance za l. 1928/29. Deset tovarn — 12 jih ni obratovalo — je produciralo 8.112.420 met. j. solitra, kar je dalo prodajno ceno 963.771 funtov šterlingov. Ako se od tega odštejejo stroški, amortizacija in drugo v znesku 294.852 f. št., ostane čistega dobička 294.852 funtov.

To ogromno podjetje je torej stalo pod nadzorstvom naše tvrdke Baburizza Lukinović y Cia do 2. januarja letos. S tem dnem pa je prešlo pod vodstvo The Laurato Nitrate Corporation of Delaware, to je v roke severno-ameriških industrijcev bratov Guggenheim. Ti so že doslej imeli v državi Čile mnogo soliterskih interesov, obenem dobivajo baker v Chuquicamati, enem največjih bakrenih rudnikov sveta.

Prodaja vodstva nad veliko družbo, ki je delala slavo jugoslovenskemu imenu, je bila vendar s poslovnega stališča izredno modra in dalekovidna poteza naših rojakov. Saj se je ta prodaja jugoslovenskih interesov Američanom komaj izvršila, in že je nastopila zaradi nadprodukcije in konkurence sintetičnega solitra največja soliterska kriza v zgodovini Čile.

Preteklega leta je s smrtjo Nikole Mihanovića (1852—1929), »kralja reke La Plate«, leglo v grob ime, ki nas je navdajalo s tolikim ponosom in proslavilo dalmatinsko, hrvatsko in jugoslovensko ime po vsem južnem Atlantiku, letos je torej zašel še planet Baburica, ki je blestel po pacifiški strani Južne Amerike. Marsikdo izmed naših izseljencev se je ob teh dveh imenih vdajal meglenim iluzijam nekakšnih velikih stvari, ki bi mogle vsakemu posamezniku pomagati, da se brez truda dokopije do »Amerike«. Zdaj bo nastopilo iztrenje in izseljenci bodo začeli računati s svojimi lastnimi, neizčrpni silami, s svojo lastno iniciativo in energijo natančno po vzgledu self-made manov Mihanovića ali Baburice. Dobro jim srečo! (Glej članek »Industriji in kmetijstvu koristne rude«, 2is, knjiga 7, str. 272.)

Odkod sifilis?

Izvor sifilisa je eno najmanj pojasnjenih vprašanj. Leta 1904. je Ivan Bloch, opirajoč se na podatke o velikih epidemijah te bolezni, izrekel domnevo, da so zanesli sifilis v dotlej neokuženo Evropo Kolumbovi vojaki-najemniki. Učenjak Keizo Dohi je na tej podlagi (1923) razpletel misel, da se je iz Evrope raztrosila bolezen najprej na Japonsko in Kitajsko za časa velikih podvigov evropskih pomorščakov v vzhodni Aziji. Nasprotno mnenje, namreč, da je bil sifilis razširjen v Evropi že pred Kolumbom, pa je skušal (1924) dokazati Gaston Vorberg. Prerekanju bo sedaj menda napravilo konec veliko delo Lorenza Michaelisa. Ta je dolgo let glede na znake sifilisa preiskoval človeške okostnjake iz staro egiptске, zgodnjo krščanske in celo kamenite dobe. Zbral je ogromen material po vsem svetu; v njegovi zbirki se nahajajo celo kosti zgodovinskega švedskega kralja Magnusa Ladulösa iz početka 13. stoletja. Vse kosti so vestno zbrusili za mikroskopske preiskave, ki so odkrile naslednja važna dejstva iz zgodovine sifilisa: Na posameznih človeških kosteh iz staro egiptске dobe, še bolj pa na onih, ki izvirajo iz velikih najdišč kamene dobe na Francoskem, so se pod drobnogledom pokazale vse izrazite sifilitične tvorbe. — Sifilis je bil tedaj razširjen v Evropi že davno pred Kolumbom.